

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXXXIV

Нови Сад, септембар 2012

Књига 72

Број 9

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

Самир Манић	Претпоставке (услови) одговорности
за прекид преговора / 565
Др Владимир Медовић	Право српских држављана
на бављење адвокатуром
у Европској унији / 583

СТУДЕНТСКИ РАДОВИ

Александар Бранковић	Начело једнаке плате за једнак рад
мушкараца и жена у праву ЕУ / 599 |
|----------------------|---|

СУДСКА ПРАКСА

Драган У. Калаба	Одлуке судске праксе / 623

СЕЋАЊА

Др Момчило Грубач	Поводом смрти
др Катје Водопивец / 632 |
|-------------------|---|

САОПШТЕЊА

- Са седнице Управног одбора Адвокатске коморе Војводине / 635

*Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н ј е
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом.*

CONTENTS

ARTICLES

- Samir Manić** Preconditions (Terms) of the Liability
for the Termination
of Negotiations / 565
- Vladimir Medović Ph. D.** The Right of Serbian Citizens
to Practice the Law
in the European Union / 583

STUDENT WORK

- Aleksandar Branković** The Principle of Equal Salary for
Equal Work for Men and Women
in the EU Law / 599

CASE LAW

- Dragan U. Kalaba** Case Law / 623

IN MEMORIAM

- Momčilo Grubač Ph. D.** In memoriam
Katja Vodopivec Ph. D. / 632

NOTICES

- From the meeting of Vojvodina Bar Association Board of Directors / 635

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928–1932), др Никола Николић (1933–1936), др Василије Сџанковић (1936), др Славко М. Ђурић (1937), Владимир К. Хаџи (1937–1941), Милорад Бојић (1952–1972), Сава Савић (1973–1987), Мирослав Здјелар (1987–1994), др Слободан Бељански (1994–2004)

Уређивачки одбор

Др ЈАНКО КУБИЊЕЦ

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веџ, адвокат у Новом Саду, Милан Добросављевић, адвокат у Новом Саду, др Жељко Фајфрић, адвокат у Шиду, др Славен Бачић, адвокат у Суботици, мр Вукица Мидоровић, адвокат у Кикинди

Технички уредник

Јелица Недић

Адреса Уредништва
21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1
Телефон: 021/521-235; факс: 021/529-459
e-mail: panonija@eunet.rs
Рукописи се не враћају.

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXIV

Нови Сад, септембар 2012

Књига 72

Број 9

Ч Л А Н Ц И

UDC 347.447.52

Samir Manić,

asistent državnog univerziteta u Novom Pazaru

PRETPOSTAVKE (USLOVI) ODGOVORNOSTI ZA PREKID PREGOVORA*

SAŽETAK: Šteta koju trpi jedna strana zbog prekida pregovora može se sastojati kako u običnoj šteti, tako i u izmakloj dobiti koja nije tako često zastupljena u strukturi negativnog ugovornog interesa. Što se tiče pitanja naknade nematerijalne štete kod predugovorne odgovornosti u suštini bi trebalo da je prihvaćeno gledište koje preporučuje uzdržljivu opreznost naknade nematerijalne štete, zbog same činjenice da institut predugovorne odgovornosti nema za svrhu zadatak da nadoknadu osigura svakom učesniku pregovora koji se oseća oštećeno na bilo koji način. U pogledu obima odgovornosti dilema je da li negativni ugovorni interes (interes koji bi oštećeni imao da pregovori nisu vođeni) može biti veći od pozitivnog ugovornog interesa (interesa koji bi oštećeni imao da je ugovor zaključen), dok se problem krivice u predugovornoj fazi obligacionih odnosa, sastoji u činjenici da naš zakon, kako za deliktну tako i za ugovornu odgovornost, predviđa pretpostavljenu krivicu.

Кljučне речи: predugovorna odgovornost, prekid pregovora, pretpostavke odgovornosti

* Rad primljen: 09. 02. 2012. godine.

UVOD

Donošenjem Zakona o obligacionim odnosima¹ u našem pravu je prvi put regulisana predugovorna odgovornost i na taj način u našem pravnom poretku svoje mesto je našao sasvim nov institut obligacionog prava. Pre ZOO ova oblast obligacionih odnosa nije bila regulisana. Predugovornoj odgovornosti u našoj starijoj literaturi i sudskoj praksi, nije posvećivana značajnija pažnja, dok na današnjem stupnju teorijskog razvoja postoji dosta bogata literatura koja tretira ovu oblast obligacionih odnosa. Međutim, ista konstatacija se ne može izvesti i za sudsku praksu. *Skicom za zakonik o obligacijama i ugovorima* profesor Mihailo Konstantinović,² ne računajući zanemarljive razlike u stilu³ i odsustvo odredbi o snošenju troškova nastalih tokom i u vezi sa vođenjem pregovora, predvideo je gotovo istovetno rešenje, odgovornosti za nesavesno vođenje pregovora, kao rešenje koje će kasnije redaktori uneti u sam Zakon o obligacionim odnosima. Činjenica je da se radi o jednom relativno novom institutu obligacionog prava koji se na doktrinarnom nivou uobličio tek sredinom XIX veka, u radovima istaknutog nemačkog autora, Rudolfa von Jheringa, koji je razradio teoriju o odgovornosti za *culpa in contrahendo*.⁴

Imajući u vidu činjenicu da je odgovornost u vezi sa pregovorima za zaključenje ugovora samo jedan od više aspekata predugovorne odgovornosti, poseban akcenat biće stavljen na pretpostavke takve odgovornosti.

ODGOVORNOST ZA NESAVESNO VOĐENJE PREGOVORA U NAŠEM PRAVU

Začetnik ideje o zakonskom regulisanju predugovornih odnosa, u našem pravu bio je Mihailo Konstantinović *Skicom za zakonik o obligacijama i ugovorima*. On je u svojoj Skici predvideo gotovo istovetno rešenje pitanja odgovornosti za nesavesno vođenje pregovora kao i Zakon o obligacionim odnosima. Naime, ZOO je inkorporisao u čl. 30, uz neznatnu razliku čl. 6. Skice,

¹ Zakon o obligacionim odnosima – ZOO, *Službeni list SCG*, br. 1/ 2003.

² M. Konstantinović, *Obligacije i ugovori. Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima* (Klasici jugoslovenskog prava), „Službeni list SRJ”, Beograd, 1996, prvi put objavljena 1969. godine u izdanju Pravnog fakulteta u Beogradu (u daljem tekstu: Skica).

³ Skica prof. Konstantinovića, pored pregovora, predviđa i pojam pogađanja koje prethodi zaključenju ugovora. V. čl. 6. st.1. Skice.

⁴ R. von Jhering, *Culpa in contrahendo, oder Schadenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen*, Objavljeno u: Bd. 4 Jahrbücher für die *Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Rechts*, tom I, 4/1861, ponovno štampan u Jhering, *Gesammelte Aufsätze*, 1881, 327.

i tako uveo našu zemlju u krug zemalja koje posebnim odredbama zakona regulišu predugovornu fazu odnosa. Pre *Skice za zakonik o obligacijama i ugovorima*, u našem pravu, predugovorna odgovornost nije bila regulisana.⁵

Jedno od osnovnih načela našeg ugovornog prava jeste načelo autonomije volje⁶ iz koga proističe sloboda ugovaranja, pa su stranke slobodne da u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja svoje odnose urede po svojoj volji. Volja strana pri uređivanju obligacionih odnosa je, svakako, ograničena i načelom savesnog i poštenog postupanja.⁷ Na ovim opštim načelima zasniva se sloboda pregovaranja. Međutim, naš zakonodavac se nije zadovoljio načelnim formulacijama, već je predugovorne odnose, pregovore, regulisao i posebnim normama. Tako u čl. 30. proglašava slobodu pregovaranja kao opšte pravilo. Pregovori koji prethode zaključenju ugovora ne obavezuju i svaka ih strana može prekinuti kad god hoće.⁸ Ali se zatim, kao izuzeci od opšteg pravila, predviđaju dva pravila kojima se uređuju dužnosti strana u pregovorima. U prvom od njih se navodi da strana koja je vodila pregovore bez namere da zaključi ugovor odgovara za štetu nastalu vođenjem pregovora,⁹ a u drugom, odgovara za štetu i strana koja je vodila pregovore u nameri da zaključi ugovor, pa odustane od te namere bez osnovanog razloga i time drugoj strani prouzrokuje štetu.¹⁰

ZOO, dakle, razlikuje tri situacije, mada nejasno formulisane, na koje se predugovorna odgovornost može odnositi. Prva je kada jedna strana uđe u pregovore, bez postojanja bilo kakve namere da zaključi ugovor o kojem pregovara i pri tom prouzrokuje štetu drugoj strani koja je pogrešno, verujući u uspešnost pregovora, načinila izdatke koji nisu zanemarljivi. Druga situacija je ona kada jedna strana uđe u pregovore sa namerom da zaključi ugovor, pa od nje odustane i nastavi da vodi pregovore, nakon što je odustala od namere da ugovor o kome vodi pregovore i zaključi. I treća situacija, kada strana prekine pregovore bez opravdanog razloga i time drugoj strani prouzrokuje štetu.

⁵ A. Dudaš, „Odgovornost za nesavesno vođenje pregovora u pravu Srbije, pravima nekih reformskih zemalja i savremenim pisanim izvorima *lex mercatoria*”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1–2/2007, 371; Z. Jurišić, „Odgovornost za prekid pregovora po Zakonu o obligacionim odnosima”, *Privredno-pravni priručnik* 2/1992, 44; M. Orlić, „Ogled o odgovornosti za prekid pregovora”, *Pravni život* 10/1996, 529; M. Orlić (1993), 32; Suprotno: M. Draškić, „Predugovorna odgovornost”, *Knjiga o desetogodišnjici ZOO (1978–1988)*, tom I, 1988, 145, navodi presudu br. Gz 61/69 objavljenu u: *Zbornik sudskih odluka iz 1970, knjiga XV, sv. II, odluka br. 232*. čija sentenca govori u prilog činjenici da su i u tom periodu činjeni izleti sudskim odlukama u kontekst predugovorne odgovornosti.

⁶ Čl. 10. ZOO.

⁷ Čl. 12. ZOO.

⁸ Čl. 30. st. 1. ZOO.

⁹ Čl. 30. st. 2. ZOO.

¹⁰ Čl. 30. st. 3. ZOO.

Imajući u vidu činjenicu da su predugovorni odnosi regulisani i načelom savesnosti i poštenja, jer se jasno kaže da u zasnivanju obligacionih odnosa i ostvarivanju prava i obaveze iz tih odnosa učesnici su dužni da se pridržavaju načela savesnosti i poštenja, može se zaključiti da su normirani i oni pojavni oblici predugovorne odgovornosti koji nisu obuhvaćeni čl. 30, ZOO. Na osnovu toga, može se očekivati proširenje dužnosti pregovarača koje se izvode iz načela savesnosti i poštenja,¹¹ mada, za sada, sudska praksa ima u vidu samo čl. 30. ZOO, dok obilje varijacija koje pruža načelo savesnosti i poštenja se ispušta iz vida.¹² Tako se niz pojavnih oblika povrede načela savesnosti i poštenja u predugovornoj fazi, najčešće, podvodi pod deliktnu odgovornost, npr. otkrivanje poslovne tajne, koja se u suštini primenom načela savesnosti i poštenja može koncipirati kao oblik predugovorne odgovornosti.¹³

Imajući u vidu činjenicu da su novija zakonodavstva u regulisanju predugovornih odnosa krenula putem Principa evropskog ugovornog prava,¹⁴ taj kurs bi trebalo slediti prilikom eventualnog noveliranja našeg Zakona o obligacionim odnosima, ili njegove inkorporacije u budući Građanski zakonik, npr:

1. pregovori koji prethode zaključenju ugovora ne obavezuju i svaka ih strana može prekinuti ako je to savesno i pošteno;
2. strana koja je pregovarala ili prekinula pregovore suprotno načelu savesnosti i poštenja odgovara za štetu koju je tim činom prouzrokovala drugoj strani;

¹¹ Inače, smatra se da načelo savesnosti i poštenja ima četiri funkcije. Prva je funkcija konkretizacija, a zahteva ne samo da se ugovorne strane pridržavaju ugovora, već i vođenje računa o smislu i svrsi obligacionog odnosa uopšte. Prema drugoj funkciji to načelo javlja se kao izvor dodatnih obaveza (u tome se sastoji njegova regulativna funkcija). Funkcija ograničenja zahteva da se učesnici obligacionopravnih odnosa u obavljanju svojih prava moraju suzdržati od mogućeg korišćenja položaja u obligacionopravnom odnosu i sprovođenje prava na način protivan načelu savesnosti i poštenja. Najzad, funkcija korekcije garantuje izmenu sadržaja ugovora i pravnog položaja stranaka, u svrhu prilagođavanja ugovora izmenjenim okolnostima. Prema: V. Ivančić, „Predugovorna odgovornost”, *Pravnik*, 83/2006, 142.

¹² M. Orlić, *Zaključenje ugovora*, Institut za uporedno pravo, Beograd 1993, 33.

¹³ Kod slučajeva otkrivanja poslovne tajne, sudovi su sporove rešavali primenom pravila deliktne odgovornosti, zbog čega je bilo rašireno mišljenje da otkrivanje poslovne tajne predstavlja klasičan delikt i da takve situacije isključivo i treba rešavati na temelju pravila te odgovornosti. Suprotno tome, kaže se da je u prosuđivanju radi li se kod otkrivanja poslovne tajne o deliktnoj ili predugovornoj odgovornosti osnovno pitanje na koji je način štetnik došao do podatka koji predstavlja poslovnu tajnu. Ako je on taj podatak saznao u toku pregovora od svoga sapregovarača, radilo bi se o predugovornoj odgovornosti, a ako bi neka osoba, koja nije u pregovorima, s nekom drugom osobom saznala određene poslovne tajne te druge osobe, radilo bi se o klasičnom deliktu. Vidi: V. Ivančić, 142; I. Jankovec, „Očuvanje tajne iz pregovora radi zaključenja ugovora”, *Pravni život*, 11/2005, 455–458.

¹⁴ Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske pregovore uređuje u skladu sa odredbama Principa evropskog ugovornog prava. (Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske (ZOO-Hr), *Narodne novine*, br. 35/2005.)

3. ako je jedna strana u pregovorima dala drugoj strani poverljive informacije ili joj omogućila da do njih dođe, druga ih strana, ako nije drukčije ugovoreno, ne sme učiniti dostupnim trećim licima niti ih koristiti za svoje potrebe, bez obzira na to je li ugovor kasnije zaključen ili nije.

Da bi se govorilo o predugovornoj odgovornosti nužno je da se ispune određene pretpostavke, uslovi, odgovornosti, i to: šteta, protivpravnost (povređa predugovornih dužnosti), uzročna veza i krivica.¹⁵ Pritom, koristimo se klasičnom, udžbeničkom, sistematikom uslova odgovornosti, koja više odgovara načelu savesnosti i poštenja, za razliku od zakonskog određivanja istih koje je isuviše usko.¹⁶

1. Šteta

Pod štetom u pravnom smislu treba razumeti „svaki uštrb nekog pravno zaštićenog dobra, odnosno interesa, koji nastaje mimo volje pogođenog lica, i koji je neko dužan da nadoknadi”.¹⁷ Šteta je osnovni uslov svih vrsta odgovornosti, ako štete nema, nema ni odgovornosti.¹⁸ Zakon o obligacionim odnosima definiše štetu kao „umanjenje nečije imovine (obična šteta) i sprečavanje njenog povećanja (izmakla korist), kao i nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha.”¹⁹ Pritom, naši sudovi najčešće dosuđuju oštećenom pregovaraču naknadu obične štete, retko izmaklu dobit, a sasvim retko naknadu nematerijalne štete.²⁰

1.1. Imovinska šteta

„Materijalna ili imovinska šteta jeste šteta koja nastaje na imovinskim dobrima čovekovim.”²¹ Kod predugovorne odgovornosti, kao i u ostalim slučajevima imovinske štete, šteta se sastoji iz obične štete (*damnum emergens*)

¹⁵ M. Orlić (1996), 532; Z. Jurišić, 47; J. Radišić, *Predugovorna odgovornost*, Institut za društvene nauke, Beograd 1991, 70; M. Orlić (1993), 69.

¹⁶ Z. Jurišić, 47.

¹⁷ J. Radišić, *Obligaciono pravo*, Beograd, 2008, 198.

¹⁸ J. Radišić (2008), 196; M. Orlić (1993), 71; M. Orlić (1996), 533; Z. Jurišić, 47; J. Radišić (1991), 70; B. Loza, *Obligaciono pravo – Opšti deo*, Sarajevo, 1981, 167.

¹⁹ Čl. 155. ZOO.

²⁰ M. Orlić (1993), 72; M. Orlić, „Predugovorna odgovornost u sudskoj praksi”, *Pravni život*, 10/1995, 357–370; M. Orlić, „Naknada štete zbog skrivljenog neizdavanja autorskog dela. Pregovori, *culpa in contrahendo*, pravna priroda odgovornosti za prekid pregovora, negativni ugovorni interes, obim naknade”, *Pravni život*, 12/1984, 1261–1276.

²¹ J. Radišić (2008), 198–199.

i izmaklog dobitka (*lucrum caessans*). U teoriji je jednoglasno prihvaćen stav da oštećenoj strani u pregovorima treba priznati pravo na naknadu obične štete. Međutim, sa druge strane ni u pravnoj teoriji ni u sudskoj praksi nema saglasnosti o tome da li naknada može i treba da obuhvati i izmaklu korist.²²

„Stvarna, prosta, obična ili pozitivna šteta podrazumeva svaku škodljivu promenu na naćemu što *već postoji*, tj. na imovini, pravima i lićnosti nekog.”²³ Šteta koja pogađa jednu stranu zbog prekida pregovora najćešće se sastoji u obićnoj šteti. Obićna šteta kao umanjeње imovine, kod predugovorne odgovornosti, ispoljava se u više oblika, i to u: 1) troškovima pregovaranja; 2) troškovima naknade štete koju nevinna strana duģuje trećem licu, i 3) pamićnim troškovima.²⁴

Izmakla dobit (*lucrum caessans*) jeste vid materijalne štete koju neko trpi zato što ga je tuđa protivpravna radnja sprećila da ostvari određenu imovinsku korist. Za razliku od obićne štete, izmakla dobit ili negativna šteta ne tiće se sadašnje, nego buduće imovine oštećenog koja mu „izmiće” iz ruku usled štetnog događaja.²⁵ Šteta koju trpi jedna strana zbog prekida pregovora može se sastojati i u izmakloj dobiti. Šteta u obliku izmaklog dobitka može dostizati visoke iznose i predstavljati najznaćajnji deo ukupne imovinske štete. Ali se sa pravom može istaći da izmakla dobit nije tako ćesto zastupljena u strukturi negativnog ugovornog interesa.²⁶ Treba imati u vidu i ćinjenicu da nije merođavno ono što oštećena strana oćekuje, nego objektivna mogućnost sticanja dobiti. U obzir dolazi samo „dobitak koji se mogao osnovano oćekivati, prema redovnom toku stvari ili prema posebnim okolnostima, a ćije je ostvarenje sprećeno štetnikovom radnjom ili propuštanjem.”²⁷ Takođe, kod predugovorne odgovornosti, uslovi pod kojima se priznaje postojanje izmaklog dobitka i dosuđuje naknada za ovu vrstu štete, cene se stroģije nego inaće.²⁸ A tu je i teģak zadatak oštećenog da dokaģe uzroćnu povezanost između prekida pregovora i sprećavanja povećanja njegove imovine.

U negativni ugovorni interes svakako bi trebalo ukljućiti izmaklu korist koju bi oštećena strana mogla postići da je nastavila pregovore koji su obeća-

²² M. Draškić, *Pregovori*, u: *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, glavni redaktor S. Perović, knjiga prva, Beograd, 1995, 73; M. Orlić (1993), 80; M. Orlić (1996), 539; M. Orlić, „Negativni ugovorni interes”, *Pravni ĳivot*, 9–10/1992, 1198; M. Draškić (1988), 140–141. Suprotno J. Radišić (1991), 140.

²³ J. Radišić (2008), 200.

²⁴ Više o tome: M. Orlić (1996), 539–549; M. Orlić (1992), 1198–1209.

²⁵ J. Radišić (2008), 200.

²⁶ M. Orlić (1992), 1201.

²⁷ Ćl. 189. st. 3. ZOO.

²⁸ M. Orlić (1996), 543.

vali uspeh, umesto što se upustila u pregovore sa stranom koja ih je na kraju skrivljeno prekinula.²⁹

1.2. Nematerijalna šteta

Zanimljivo pitanje u vezi sa naknadom štete kod predugovorne odgovornosti jeste pitanje dosuđivanja naknade nematerijalne štete za povredu predugovornih dužnosti. Naime, opravdano se može postaviti pitanje da li pojedina nedozvoljena ponašanja strana u pregovorima mogu prouzrokovati i nematerijalnu štetu, i ako mogu, da li je za takvu nematerijalnu štetu opravdano dosuđivati i novčanu naknadu? Analizirajući sadržinu predugovornih odnosa može se izvesti konstatacija da postoji mogućnost nanošenja fizičkog³⁰ i duševnog bola³¹ postupcima strana u predugovornoj fazi, ali drugo je pitanje da li jačina bola i straha i njihovo trajanje opravdava dosuđivanje naknade nematerijalne štete,³² kao i da se dosuđivanjem ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom ili društvenom svrhom.³³ S druge strane, treba imati u vidu i činjenicu da je u većini pravnih sistema pravo na naknadu nematerijalne štete ograničeno samo na neugovornu štetu,³⁴ mada se naša sudska praksa dosuđivanjem naknade za nematerijalnu štetu kretala na obe strane odgovornosti.³⁵ Naknada nematerijalne štete, kao posledica povrede obaveza u predugovornoj fazi, retko je dosuđivana u našoj sudskoj praksi.³⁶ U suštini bi trebalo prihvatiti

²⁹ Da bi postojala ovakva izmakla korist treba pretpostaviti da je oštećena strana paralelno vodila pregovore sa dva ili više kandidata za zaključenje ugovora i da je, ukazavši poverenje sa pregovaraču koji će skrivljeno prekinuti pregovore, napustila pregovore vođene sa trećim licem, koji su inače obećavali veći uspeh. *Ibid*; „Razume se, teško je dokazati činjenicu da bi drugi ugovor bio doista zaključen, pa bi se sud morao zadovoljiti predočavanjem određenog stepena verovatnoće.” J. Radišić (1991), 140.

³⁰ Npr., kršenjem obaveza što se odnose na partnerova pravna dobra koja se ne tiču ugovora. Slučajevi telesne povrede koju jedan učesnik pregovora pretrpi u prostorijama drugoga: u robnim kućama, samoposlugama, drugim poslovnim prostorijama. Mada je diskutabilno da li povreda ovih dužnosti spada u čisto deliktnu ili predugovornu odgovornost. Prema: J. Radišić (1991), 37.

³¹ Npr., otkrivanje tajne iz pregovora radi zaključenja ugovora može da izazove, pored materijalne i ozbiljnu nematerijalnu štetu, takođe i saznanje da je jedna strana vodila pregovore bez namere zaključenja ugovora, već u cilju neke druge pobude, npr. prouzrokovanja troškova drugoj strani.

³² Čl. 200. st. 1. ZOO.

³³ Čl. 200. st. 2. ZOO.

³⁴ J. Radišić (2008), 282.

³⁵ *Ibid*, 283.

³⁶ Presudom Okružnog suda u Beogradu P. br. 725/74–79 od 9. decembra 1980, dosuđena je oštećenoj strani naknada i za nematerijalnu štetu, mada više se oslanjajući na čl. 95. Zakona o autorskom pravu (*Službeni list SFRJ*, br. 19/1978) nego na ZOO.

gledište koje preporučuje uzdržljivu opreznost naknade nematerijalne štete po osnovu predugovorne odgovornosti, zbog same činjenice da ovaj institut nema za svrhu zadatak da nadoknadu osigura svakom učesniku pregovora koji se oseća oštećeno na bilo koji način.³⁷

1.3. Obim naknade

U pogledu štete u predugovornoj fazi veću pažnju privlači problem obima naknade tj. odnos pozitivnog i negativnog ugovornog interesa. Naime, oštećeni može zahtevati da njegova imovina bude dovedena u situaciju u kojoj bi se nalazila da nije bilo kršenja obaveze iz predugovornog odnosa, dakle pravilo o naturalnoj restituciji i potpunoj naknadi važi i u ovoj oblasti,³⁸ ali se postavljaju pitanja: šta sve ulazi u obim te naknade i da li negativni ugovorni interes može biti veći od pozitivnog?

Pod pozitivnim ugovornim interesom podrazumeva se imovinska šteta koju poverilac trpi zbog toga što dužnik nije ispunio ili je rđavo ispunio svoju ugovornu obavezu. U ovom slučaju se šteta ogleda u razlici između povoljnijeg stanja imovine u kojem bi se oštećeni nalazio da je dužnik ispunio svoju ugovornu obavezu i lošijeg stanja u kome se nalazi zato što dužnik nije ispunio ili je rđavo ispunio svoju obavezu iz ugovora. Pozitivni ugovorni interes obuhvata vrednost izostale činidbe, zatim vrednost dobiti koju bi poverilac iz činidbe izvukao, kao i troškove što ih je morao načiniti da bi svoj ugovorni interes zadovoljio na neki drugi način. Pravo na naknadu pozitivnog ugovornog interesa je sekundarne prirode, jer stupa na mesto neostvarenog prava da se zahteva ispunjenje ugovora, tj. zamenjuje pravo da se traži ispunjenje ugovora.³⁹

Za razliku od pozitivnog, negativni ugovorni interes povezuje se sa nečim što je negativno, to je šteta koju trpi oštećeni zbog toga što je verovao da će određeni ugovor sklopiti ili da je već sklopljeni ugovor punovažan, jednostavno, šteta zbog nezaključenja ugovora. U ovom slučaju se šteta utvrđuje upoređivanjem imovinskih stanja oštećenog pre i posle okončanja pregovora. Pregovarač je pretrpeo štetu zato što je verovao u pozitivan ishod pregovora i zato naknadom štete oštećenog treba dovesti u imovinsko stanje u kojem bi bio da nije verovao, tj. da je znao za pravo stanje stvari. Pritom, pravo na

³⁷ J. Radišić (1991), 72.

³⁸ Čl. 185 i čl. 190. ZOO.

³⁹ Više o tome: J. Radišić (1991), 132; J. Radišić (2008), 203; M. Orlić (1996), 535; M. Orlić (1993), 76; Z. Jurišić, 48; M. Orlić (1995), 357–370; M. Orlić (1984), 1261–1276; M. Orlić (1992), 1194; S. Perović, „Pravo na obzirnost i naknada štete”, *Budvanski pravnički dani, Zbornik radova sa Savetovanja pravnika*, Beograd, 1999, 7–21; B. Marković, „Predugovorna odgovornost”, Branič, 1991, 24–32.

naknadu ima primarni karakter, jer pre njega poverilac nije mogao od dužnika zahtevati neku drugu činidbu. Negativni ugovorni interes obuhvata kako stvarnu štetu tako i izmaklu korist: 1) troškove zaključenja ugovora; 2) troškove ispunjenja ili prijema ispunjenja ugovora; 3) štetu nastalu usled toga što je jedna strana, verujući u valjanost i ostvarenje ugovora, propustila zauvek priliku da zaključi drugi koristan ugovor, kao i dobit koja bi se iz tog ugovora mogla postići.⁴⁰

U kontekstu odnosa pozitivnog i negativnog ugovornog interesa diskutabilno je pitanje da li naknada negativnog interesa može biti veća od naknade pozitivnog interesa? O ovom pitanju nema jedinstvenog stava u teoriji, mada preovlađuje mišljenje da negativni ugovorni interes ne može biti veći od pozitivnog, osim u nekim izuzetnim slučajevima.⁴¹ Mišljenja smo da bi ograničenje negativnog interesa visinom pozitivnog predstavljalo veštačku konstrukciju, jer ako je suština naknade štete u potpunoj reparaciji zašto bi se nekom, ko je pretrpeo štetu u predugovornoj fazi krivicom druge strane, dosuđivala manja naknada nego što iznosi veličina pretrpljene štete, pravdajući se time da je visina negativnog interesa ograničena pozitivnim.⁴²

O negativnom ugovornom interesu ima smisla govoriti samo u onim slučajevima gde pojavni oblici predugovorne odgovornosti imaju ugovorni karakter,⁴³ tamo gde imaju deliktni karakter primenjivala bi se pravila deliktne odgovornosti.

2. Povreda dužnosti za vreme pregovora

O protivpravnosti ljudskih radnji može se govoriti samo kad se njima krše pravne zabrane ili zapovesti. Zabrane ili zapovesti mogu proisticati kako iz pojedinačnih normi (normi: građanskog prava, krivičnog prava itd.), tako i iz opštih načela pojedinih zakona (načela: zabrane prouzrokovanja štete, savevnosti i poštenja itd.). Budući da obligaciono pravo reguliše problematiku prouzrokovanja štete, protivpravnost u njemu ima uže značenje. Protivpravnost radnje predstavlja kršenje normi koje, direktno ili indirektno, treba da spreče

⁴⁰ J. Radišić (2008), 203–204.

⁴¹ J. Radišić (1991), 132.

⁴² Šteta u obliku negativnog ugovornog interesa po pravilu je manja od pozitivnog, ali se može desiti da bude i veća od njega. To biva, npr., u slučaju kad oštećeni, usled gubitka mogućnosti da zaključi drugi ugovor, ostane bez dobiti koja je veća od one što bi stekao ostvarenjem ništavog ili rušljivog ugovora. Prema: J. Radišić (2008), 204.

⁴³ M. Orlić (1996), 535; M. Orlić (1993), 79; M. Orlić (1992), 1196; M. Orlić (1995), 357–370;

nanošenje štete drugome, tj. normi koje pravnim subjektima nalažu ponašanje kojima se šteta mogla izbeći.⁴⁴

Potvrda dužnosti za vreme pregovora je uslov koji, u slučaju odgovornosti za prekid pregovora, odgovara pojmu protivpravnosti u klasičnom određenju uslova deliktne odgovornosti. Opšta dužnost da se vode pregovori ne postoji, kao što ne postoji ni obaveza da se nastave već započeti pregovori. Stoga, svaka stranka može prekinuti pregovore u bilo kom trenutku. Ali, onaj ko započne pregovore dužan je da ih vodi sa namerom da zaključi ugovor. Ako neko otpočne pregovore bez namere da ih vodi radi zaključenja ugovora, ili ako ih doduše povede u toj nameri, pa docnije od nje odstupi bez osnovanog razloga, odgovara drugoj strani za prouzrokovanu štetu.⁴⁵ Međutim, mišljenja smo da nedostatak izričitog propisivanja obaveze pridržavanja ostalih dužnosti u toku pregovora ne znači i mogućnost nepoštovanja i drugih dužnosti u pregovorima koji proizilaze iz načela savesnosti i poštenja. To bi trebalo da znači da će se u slučaju povrede drugih dužnosti u pregovorima na te situacije primeniti opšta pravila obligacionog prava, što će u krajnjem dovesti do istog konačnog cilja – predugovorne odgovornosti.

2.1. Odsustvo namere

Samo otpočinjanje pregovora nosi sa sobom pretpostavku da pregovarač namerava sklopiti ugovor o kojem pregovara (pretpostavka postojanja *animus contrahendi*).⁴⁶ Strana koja uđe u pregovore bez namere da zaključi ugovor ili uđe u pregovore sa namerom zaključenja pa odustane od nje, a o tome ne obavesti sapregovarača, stvara kod druge strane lažan privid postojanja nečega što inače ne postoji, pa bi lice, koje je imajući poverenje u ovaj privid načinilo izvesne troškove, imalo pravo na naknadu. Pritom, saglasno je mišljenje teorije da oštećeni mora dokazati protivpravnost ponašanja sapregovarača. On, dakle, mora dokazati da je prekršena jedna od navedenih zabrana, tj. u ovom slučaju treba da dokaže da je suprotna strana otpočela pregovore bez namere da zaključi ugovor.⁴⁷ Dokazati da je suprotna strana otpočela pregovore bez namere da sklopi ugovor u praksi je veoma otežano, sem izvesnih slučajeva kada nesavesni pregovarač prizna nepostojanje namere za sklapanje ugovora, pa se dokazivanje ove zabrane odvija, najčešće, putem indicija, tj. posred-

⁴⁴ J. Radišić (2008), 221.

⁴⁵ Čl. 30. ZOO.

⁴⁶ M. Draškić, *Komentar ZOO*, NIU „Službeni list SFRJ”, Beograd, 1978, knjiga I, 117.

⁴⁷ M. Draškić (1988), 138; Z. Jurišić, 51; M. Orlić (1996), 550.

nim putem.⁴⁸ U slučaju da pregovarač pokreće pregovore sa više lica, pored odgovornosti zbog odsustva namere da zaključi ugovor sa bilo kim od njih, odgovarao bi i u slučaju ako partnere u pregovorima ne obavesti da ulazi u pregovore sa više lica, a namerava da zaključi ugovor samo sa jednim, najpovoljnijim partnerom.⁴⁹

Slučajevi odsustva namere za zaključenje ugovora mogu biti veoma različiti. Jasno je da će pregovarač biti odgovoran za štetu ako je poveo pregovore u nameri da drugoj strani prouzrokuje štetu a ne u nameri zaključenja ugovora. Međutim, pregovarač će biti odgovoran za štetu koju prouzrokuje drugoj strani kad god je vodio pregovore u nekoj drugoj nameri, a ne u nameri zaključenja ugovora.⁵⁰

2.2. Odustajanje od namere

U st. 3. čl. 30. ZOO reguliše drugi slučaj odgovornosti za prekid pregovora; „odgovara za štetu i strana koja je vodila pregovore u nameri da zaključi ugovor, pa odustane od te namere bez osnovanog razloga i time drugoj strani prouzrokuje štetu.” Iz ove formulacije jasno proističu dve situacije: 1) odustajanje od namere i istovremeno prekidanje pregovora i 2) odustajanje od namere i nastavljjanje vođenja pregovora u nekom drugom cilju, a ne u cilju zaključenja ugovora. Međutim, na osnovu st. 2. čl. 30. ZOO se jasno može zapaziti da je druga od navedenih situacija inkorporisana istim, tako da nam za razmatranje ostaje samo prva.

Odustati od pregovora, samo po sebi, nije suprotno načelu savesnosti i poštenja, čak je u skladu sa slobodom ugovaranja kao i sa stavom 1. čl. 30. ZOO. Međutim, voditi pregovore radi zaključenja ugovora znači i pobuđivati izvesnu nadu na uspeh istih kod druge strane u pregovorima, sama ta nada zaslužuje pravnu zaštitu.⁵¹ Odustanak od namere da se ugovor zaključi dovodi do prekida započetih pregovora, a sam odustanak može biti suprotan načelu savesnosti i poštenja, i voditi u kranjoj liniji predugovornoj odgovornosti. Svakako, u ovom slučaju, najznačajniji problem predstavlja pitanje kako napraviti jasnu distinkciju između osnovanog i neosnovanog razloga za prekid pregovora? U stranoj pravnoj literaturi preovladava stanovište da se kao neosnovan ima smatrati svaki prekid koji nije izazvan ekonomskim razlozima, mada nije u potpunosti isključena mogućnost da se kao opravdanje prekida pregovora

⁴⁸ Z. Jurišić, 51.

⁴⁹ M. Draškić (1988), 138

⁵⁰ M. Orlić (1993), 97.

⁵¹ J. Radišić (1991), 76.

jave i lični razlozi.⁵² U našoj pravnoj teoriji navodi se nekoliko grupa ovakvih razloga⁵³ i lista razloga je veoma duga. U suštini se kao opravdanje, odustanka od namere zaključenja ugovora, mogu javiti svi oni razlozi, okolnosti, koji bi onemogućili uredno ispunjavanje kada bi do zaključenja ugovora došlo. Međutim, te razloge pregovarač mora na vreme saopštiti drugoj strani, pre nego što je svojim držanjem stvorio kod druge strane uverenje da će ugovor biti zaključen, da ne bi druga strana načinila troškove koji bi bili nepotrebni ili prekinula druge pregovore koji su pružali izgleda za uspeh.⁵⁴

Dakle, da bi neko odgovarao zbog prekida pregovora nije dovoljna samo puka činjenica da su pregovori prekinuti, potrebno je da se steknu i drugi uslovi koji se tiču neosnovanog razloga za odustajanje. Ono što se može na prvi pogled zaključiti jeste okolnost da je lista razloga koji mogu dovesti do okončanja pregovora veoma duga,⁵⁵ i da je upotreba nekog standarda, kao opšteg merila na osnovu kojeg bi sud u kontekstu svih okolnosti mogao procenjivati adekvatnost razloga za prekid pregovora, bila neophodna. Pritom, uzimajući u obzir slobodu ugovaranja i čl. 30. st. 1. ZOO stoji pretpostavka da je radnja lica koje prekida pregovore opravdana i dopuštena, dok druga strana ima mogućnost dokazivanja da je takav akt suprotan načelu savesnosti i poštenja, imajući u vidu i restriktivno tumačenje takve situacije.⁵⁶

3. Uzročna veza

Pod uzročnom vezom kod predugovorne odgovornosti podrazumeva se povezanost između protivpravne radnje (vođenje pregovora bez namere zaključenja ugovora, odustanak od pregovora bez opravdanih razloga, itd.) i štete (obična šteta, izmakla korist), gde se šteta javlja kao posledica protivpravne radnje, radnje suprotne načelu savesnosti i poštenja. Pritom, ovaj odnos uzro-

⁵² M. Draškić (1988), 139.

⁵³ To su sledeće situacije: a) okolnosti na strani pregovarača koji prekida dalje pregovaranje (saznanje da neće biti u mogućnosti da održi rokove isporuke koje traži druga strana; nemogućnost da isporuči tražene količine robe ili zahtevani kvalitet itd.); b) okolnosti na strani drugog pregovarača (saznanje da je druga strana insolventna ili da banka na koju se poziva neće da joj izda garanciju, saznanje da druga strana ne ispunjava redovno svoje obaveze u pogledu količine, kvaliteta ili rokova itd.); c) okolnosti izvan pregovarača (zabrana uvoza, izvoza itd.); d) prestanak potrebe da se zaključi ugovor; e) nemogućnost da se zaključi drugi ugovor koji je bio uslov za vođenje pregovora. Navedeno prema: M. Orlić (1993), 99.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Više o tome: M. Draškić (1988), 140; M. Orlić (1993), 99–100; M. Orlić (1996), 552; Z. Jurišić, 51; J. Radišić (1991), 77–81.

⁵⁶ J. Radišić (1991), 81.

ka i posledice se ceni prema teoriji adekvatne uzročnosti,⁵⁷ pa bi uzrok štete bio samo onaj događaj čijem redovnom dejstvu odgovara konkretna šteta, tj. koji je po svojoj prirodi adekvatan toj šteti. Dakle, uzrok je samo onaj događaj koji redovno proizvodi određenu štetu.⁵⁸ Međutim, na štetu retko kada deluje samo jedna radnja, već zbir, pa bi se zadatak sudije svodio na utvrđivanje uzroka štete, tj. uzroka koji je adekvatan šteti. Dakle, njegov zadatak bi bio da u svakom konkretnom slučaju ispita sve okolnosti koje dovode do štete i da među njima izdvoji onu koja se može smatrati njenim uzrokom.⁵⁹ Svakako, pri tome treba imati u vidu i mogućnost konkurencije uzroka.⁶⁰

Da bi se konstatovala adekvatna uzročnost kod predugovorne odgovornosti moraju se utvrditi dve činjenice: 1) verovanje oštećenog da će se njegov partner ponašati savesno i pošteno; i 2) da je šteta posledica tog verovanja.⁶¹ Ako je oštećeni znao pravo stanje stvari, npr. da druga strana nema nameru sklapanja ugovora, tada ne može biti reči o adekvatnoj uzročnoj vezi niti o dužnosti da se šteta naknadi. Adekvatnu uzročnost relativno je lako dokazati kada je reč o delu negativnog ugovornog interesa koji obuhvata običnu štetu. Međutim, uzročni odnos između skrivljenog prekida pregovora kao radnje i izmaklog dobitka kao štete nije tako jednostavno dokazati kao u nekim drugim slučajevima odgovornosti. Naime, potrebno je da postoji kumulativno: 1) dovoljno visok stepen verovatnoće za nastupanje izmaklog dobitka kao sastavnog dela negativnog ugovornog interesa; i 2) adekvatni uzročni odnos između prekinutih pregovora i napuštanja povoljne prilike koja je postojala na nekoj drugoj strani.⁶²

4. Krivica

Sa aspekta društva, krivica pretpostavlja uvek neku radnju (činjenje, nečinjenje) koja se karakteriše kao greška, nepravilnost koju društvo neodobrava i zbog čega počinitelj trpi prekor. Dakle, krivica pretpostavlja postupak koji je pravno nedopušten ili je, barem, u neskladu sa običajima ili moralnim normama određenog društva.⁶³ Krivica se javlja, istovremeno, kao osnov i uslov

⁵⁷ Više o tome: J. Radišić (2008), 207; J. Salma, *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, 529; M. Orlić (1993), 100; M. Orlić (1996), 553; J. Radišić (1991), 117.

⁵⁸ J. Radišić (2008), 207.

⁵⁹ M. Orlić (1996), 556.

⁶⁰ J. Radišić (2008), 210.

⁶¹ J. Radišić (1991), 118.

⁶² M. Orlić (1993), 106.

⁶³ J. Radišić (2008), 233.

građanskopravne odgovornosti, tj. krivica je ono zbog čega se odgovara (razlog odgovornosti), ali i pretpostavka (uslov) odgovornosti za štetu.⁶⁴ „Kažemo da je počinitelj kriv ako se nije rukovodio onim načelima koja su za njega morala biti merodavna na temelju obligacionog odnosa koji postoji između njega i oštećenog, ili na temelju opštih pravila koja uređuju zajednički život ljudi.”⁶⁵ Krivica je ocena koja se tiče umnog ponašanja određenog lica. To ponašanje podrazumeva psihički odnos izvršioca protivpravne radnje prema toj radnji i prema šteti kao njenoj posledici.⁶⁶ Krivica se ispoljava u protivpravnoj radnji, ali se sa njome ne poistovećuje. Pogrešno je reći za učesnika u pregovorima da je kriv zato što je vodio pregovore bez namere da zaključi ugovor, on je kriv zato što je odlučio da vodi pregovore bez namere zaključenja ugovora. Takođe, nije kriv učesnik u pregovorima zato što je prekinuo pregovore bez osnovanog razloga, on je kriv zato što je odlučio da prekine pregovore a znao je da nema opravdanog razloga za to. Jednostavno, učesnik u pregovorima je kriv zato što je odlučio da vodi pregovore suprotno načelu savesnosti i poštenja, odnosno svoje ponašanje nije saobrazio istom i pored činjenice da je znao da se ponaša suprotno pravilima i načelu savesnosti i poštenja koje je za njega merodavno u predugovornoj fazi.

Pojam krivice je i sada u teoriji sporan i nedovoljno određen, a u zakonodavstvu se određuje putem njenih stepena: umišljaja (*dolusa*) i nepažnje (*culpa*).⁶⁷ Umišljaj je teži stepen krivice i postoji kumulativnim ostvarenjem intelektualnog i voljnog elementa, tj. kumulacijom štetnikove svesti da je njegova radnja protivpravna i njegovog htenja, ili pak, pristanka na izazivanje štete. U zavisnosti od intenziteta voljnog elementa razlikujemo direktan umišljaj (kad je učinilac svestan protivpravnosti svoje radnje i njenih štetnih posledica i upravo hoće da prouzrokuje štetu) i eventualni umišljaj (kada je učinilac svestan protivpravnosti svoje radnje, ali se voljni element ne ogleda u htenju štetne posledice nego u pristanku na nju). Nepažnja (nehat, *culpa*) je lakši stepen krivice i od umišljaja se razlikuje po voljnom elementu tj., po tome što kod štetnika ne postoji ni htenje ni pristanak na štetnu posledicu radnje. Razlikujemo tzv. grubu nepažnju ili *culpa lata*, kao teži oblik (kad se učinilac ponašao suprotno pažnji svakog iole pažljivog čoveka, tj. ako nije upotrebio pažnju svakog iole pažljivog čoveka) i tzv. običnu nepažnju ili *culpa levis*, kao lakši oblik nepažnje (kada štetnik nije upotrebio pažnju naročito pažljivog čoveka).

⁶⁴ Z. Jurišić, 54.

⁶⁵ J. Radišić (2008), 214.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Tako i ZOO, čl. 158., koji glasi: „Krivica postoji kada je štetnik prouzrokovao štetu namerno ili nepažnjom.”

Sušтина problema, po pitanju krivice u predugovornoj fazi obligacionih odnosa, sastoji se u činjenici da naš zakon, kako za deliktnu tako i za ugovornu odgovornost, predviđa pretpostavljenu krivicu.⁶⁸ Međutim, pretpostavljena krivica nije adekvatna kako načelu slobode ugovaranja, tako ni čl. 30. st. 1. ZOO koji predviđa slobodu pregovaranja i slobodan odustanak od pregovora u svako vreme. Prema tome, pregovarač će biti kriv čim se konstatuje činjenica da je on prekinuo pregovore, oštećeni samo treba da dokaže postojanje štete i da je istu prouzrokovao tuženi, ali ne i da dokaže da je tuženi kriv za štetu, jer se krivica štetnika pretpostavlja *ex lege*, a štetnik, ukoliko želi da se oslobodi odgovornosti, treba da dokaže da nije kriv.

Zakonom o obligacionim odnosima nije odgovoreno na pitanje koji se stepen krivice pretpostavlja. Kasnije se došlo do stava da se prilikom pretpostavljanja krivice prezumira samo najlakši stepen krivice – obična nepažnja (*culpa levis*).⁶⁹ Teži stepeni krivice se pretpostavljaju, ako je to izričito predviđeno zakonom. Van tih pravila se stepen krivice dokazuje prema opštim pravilima parničnog postupka.

U našoj pravnoj teoriji preovlađuje shvatanje da pošto se namera za zaključenje ugovora mora pretpostaviti, teret dokazivanja krivice za prekid pregovora pada na drugu stranu.⁷⁰ Sudska praksa traži od tužioca da dokaže postojanje štete, uzročne veze i postojanje samih pregovora. Tako postupanje sudske prakse govori u prilog opreznijeg postupanja prema pitanju da li primeniti pretpostavljenu ili dokazanu krivicu.⁷¹

⁶⁸ Čl. 154. st. 1. ZOO.

⁶⁹ Ovo shvatanje oslanja se i na načelni stav XIV zajedničke sednice Saveznog suda, Vrhovnog vojnog suda i vrhovnih sudova republika i pokrajina održane u Beogradu, da se po pravilu o pretpostavljenoj krivici iz čl. 254. Zakona o obligacionim odnosima, pretpostavlja samo najblaži stepen krivice učinioca štete.

⁷⁰ M. Orlić (1996), 551; M. Orlić (1993), 99.

⁷¹ Zanimljiv argument za odstupanje od sistema pretpostavljene krivice navodi Zlatko Jurišić: „Pošto se za predugovornu odgovornost traži kvalifikovan stepen krivice (namera, dolus) očigledno je da je ovde potrebno napraviti izuzetak od opšteg pravila o pretpostavljenoj krivici, tako da teret dokazivanja krivice kod odgovornosti za prekid pregovora leži na licu koje traži da mu se šteta nadoknadi.” (Z. Jurišić, 55). Prema Jurišiću, za predugovornu odgovornost je potrebna namera (*dolus*). Ovakava konstatacija Jurišića nije u skladu sa karakterom predugovorne odgovornosti. Ovaj institut obligacionog prava svoj razvoj je započeo upravo na *culpi* kao stepenu krivice, otuda i naziv *culpa in contrahendo*. I danas *culpa* ima značajnu ulogu u predugovornoj odgovornosti. Takvog stava, po ovom pitanju, su: Miodrag Orlić – „Krivica se ne mora uvek ispoljavati u nameri da se drugom nanese šteta. To je samo njen najteži oblik. Sasvim je dovoljno za njegovu odgovornost što je pregovarač vodio pregovore bez ikakve čvrste i formirane namere, neodlučno i nespretno ne znajući šta u stvari hoće.” M. Orlić (1996), 550. i Jakov Radišić – „Pod pojmom *culpa* današnji pravnici podrazumevaju oba oblika krivice: namera (umišljaj) i nepažnja (nehat), ali je u slučaju *culpa in contrahendo* praktično značajnija krivica u obliku nepažnje. Pod nepažnjom se podrazumeva zapostavljanje opreznosti koja je u predugovornom stadijumu potrebna, čime se krši izvesna predugovorna obaveza”. (J. Radišić (1991), 20–21.)

ZAKLJUČAK

Šteta koja pogađa jednu stranu zbog prekida pregovora najčešće se sastoji u običnoj šteti. Međutim, šteta koju trpi jedna strana zbog prekida pregovora može se sastojati i u izmakloj dobiti, koja nije tako često zastupljena u strukturi negativnog ugovornog interesa. Što se tiče pitanja naknade nematerijalne štete kod predugovorne odgovornosti u suštini bi trebalo prihvatiti gledište koje preporučuje uzdržljivu opreznost naknade nematerijalne štete, zbog same činjenice da institut predugovorne odgovornosti nema za svrhu zadatak da nadoknađu osigura svakom učesniku pregovora koji se oseća oštećeno na bilo koji način. U pogledu obima odgovornosti dilema je da li negativni ugovorni interes (interes koji bi oštećeni imao da pregovori nisu vođeni) može biti veći od pozitivnog ugovornog interesa (interesa koji bi oštećeni imao da je ugovor zaključen). U tom pogledu možemo konstatovati da negativni ugovorni interes se najčešće kreće u granicama pozitivnog, s tim što bi mogao biti i veći od pozitivnog ugovornog interesa, ali samo u određenim slučajevima predugovorne odgovornosti. Problem krivice u predugovornoj fazi obligacionih odnosa, sastoji se u činjenici da naš zakon, kako za deliktnu tako i za ugovornu odgovornost, predviđa pretpostavljenu krivicu. Međutim, primenu pretpostavljene krivice kod odgovornosti za prekid pregovora bi trebalo izbeći u korist dokazane krivice, zbog same činjenice da bi primena pretpostavljene krivice u predugovornoj fazi obligacionih odnosa kočilo slobodi ugovaranja i tržišnom mehanizmu ugovornih transakcija.

LITERATURA

- Draškić, Mladen, *Komentar ZOO*, NIU *Službeni list SFRJ*, Beograd, 1978, knjiga I.
- Draškić, Mladen, *Pregovori*, u: *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, glavni redaktor Slobodan Perović, knjiga prva, Beograd, 1995.
- Draškić, Mladen, *Predugovorna odgovornost*, Knjiga o desetogodišnjici ZOO (1978–1988), I tom, Beograd, 1988, 135–146.
- Draškić, Mladen, *Zaključenje ugovora o prodaji*, Beograd, 1986.
- Dudaš, Atila, *Odgovornost za nesavesno vođenje pregovora u pravu Srbije, pravima nekih reformskih zemalja i savremenim pisanim izvorima lex mercatoria*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1–2/2007, 369–385.
- Ivančić, Vjekoslav, *Predugovorna odgovornost*, *Pravnik*, Vol. 40, No. 83, Zagreb, 2006, str. 137–150.
- Jankovec, Ivica, *Očuvanje tajne iz pregovora radi zaključenja ugovora*, *Pravni život*, 11/2005, 455–458.
- Jhering, Rudolf, *Culpa in contrahendo, oder Schadenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen*, Objavljeno u: *Bd. 4 Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Rechts*, tom I, 4/1861, ponovo štampan u: Jhering, *Gesammelte Aufsätze*, 1881.

- Jurišić, Zlatko, *Odgovornost za prekid pregovora po Zakonu o obligacionim odnosima*, Privredno-pravni priručnik, 2/1992, 42–55.
- Konstantinović, Mihailo, *Obligacije i ugovori. Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima* (Klasici jugoslovenskog prava), „Službeni List SRJ”, Beograd, 1996, prvi put objavljena 1969. godine u izdanju Pravnog fakulteta u Beogradu.
- Loza, Bogdan, *Obligaciono pravo. Opšti deo*, Sarajevo, 1981.
- Marković, Blaža, *Predugovorna odgovornost*, Branič, 1991, 24–32.
- Orlić, Miodrag, *Naknada štete zbog skrivljenog neizdavanja autorskog dela. Pregovori, culpa in contrahendo, pravna priroda odgovornosti za prekid pregovora, negativni ugovorni interes, obim naknade*, Pravni život, 12/1984,
- Orlić, Miodrag, *Negativni ugovorni interes*, Pravni život, 9–10/1992, 1193–1209.
- Orlić, Miodrag, *Ogled o odgovornosti za prekid pregovora*, Pravni život, 10/1996, 529–563.
- Orlić, Miodrag, *Predugovorna odgovornost u sudskoj praksi*, Pravni život, 10/1995, str. 357–370.
- Orlić, Miodrag, *Zaključenje ugovora*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1993.
- Perović, Slobodan, *Obligaciono pravo*, Beograd, 1980.
- Perović, Slobodan, *Pravo na obzirnost i naknada štete*, Budvanski pravnički dani, Zbornik radova sa Savetovanja pravnika 4–8, Beograd, 1999, 7–21.
- Radišić, Jakov, *Obligaciono pravo*, Beograd, 2008.
- Radišić, Jakov, *Predugovorna odgovornost*, Uporedno-pravna studija, Institut za društvene nauke, Beograd, 1991.
- Salma, Jožef, *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007.
- Opšte uzanse za promet robom, *Službeni list FNRJ*, br. 15/54.
- Principles of European Contract Law*, edited by Ole Lando and Hugh Beale, Kluwer Law International, the Hague, Part I and II, 2000, Part III, 2003.
- Zakon o autorskom pravu, (*Službeni list SFRJ*, br. 19/1978).
- Zakonik građanski za Knjaževinu Srbiju od 11. marta 1844. godine.
- Zakon o obligacionim odnosima (*Službeni list SCG*, br. 1/2003 – Ustavna povelja).
- Zakon o obaveznim odnosima Republike Hrvatske, „Narodne novine”, br. 35/2005.

PRECONDITIONS (TERMS) OF THE LIABILITY FOR THE TERMINATION OF NEGOTIATIONS

Samir Manić

Teaching assistant at the State University in Novi Pazar Law Department

Summary

A damage that one party endures due to termination of negotiations can consist of a usual damage, and also in lost benefit that is not often represented in a structure of a negative contract interest. Regarding the issue of compensation of non-material damage within a pre-contract responsibility, there should be accepted a view recommending a reserved

caution in the essence of compensation of non-material damage, since the very fact that the institute of pre-contract responsibility does not have for its purpose a task for compensation to be secured to each participant of a pre-contract, being felt harmed in any way. Related to a scope of responsibility, there is a dilemma whether negative contract interest (the interest a damaged party would have if negotiations were not led), can be larger than a positive contract interest (the interest a damaged party would have if the contract were signed), while the issue of guilt in pre-contract phase of obligation relationships consists in the fact that our law, both for criminal and contract responsibility, is based on the assumption of guilt.

Key words: pre-contract responsibility, termination of negotiations, assumptions of responsibility

Доц. др Владимир Медовић,
Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду
Универзитет Привредна академија

ПРАВО СРПСКИХ ДРЖАВЉАНА НА БАВЉЕЊЕ АДВОКАТУРОМ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ*

САЖЕТАК: У овом чланку аутор разматра питање да ли и под којим условима Споразум о стабилизацији и придруживању даје право српским држављанима да се баве адвокатуром у државама чланицама Европске уније. Предмет анализе су одредбе Споразума о стабилизацији и придруживању које се односе на право на пословно настањивање у samozапосленом својству, слободу пружања услуга и кретање радника. Такође су анализирани ставови Суда правде ЕУ о тумачењу сличних одредби садржаних у европским споразумима између Европске заједнице и држава Источне и Централне Европе. У складу са ставовима Суда правде ЕУ, адвокатура спада у „регулисане професије” и као таква налази се ван поља примене одредби Европских споразума о забрани дискриминације радника, држављана придружених држава. Као таква она је предмет права на пословно настањивање. Међутим, у недостатку посебних одредби Европских споразума о забрани дискриминације у погледу права на пословно настањивање, свака држава чланица ЕУ је задржала право да својим прописима регулише приступ таквим професијама од стране лица који нису грађани ЕУ. С обзиром да је Споразумом о стабилизацији и придруживању између ЕУ и Србије предвиђено да ће Савет за стабилизацију и придруживање четири године након ступања на снагу Споразума утврдити услове за реализацију права на пословно настањивање у

* Рад примљен: 20. 02. 2012. године.

самозапосленом својству, аутор указује на потребу да се таква одлука изричито односи и на „регулисане професије” како би српски држављани имали право на приступ адвокатској професији у свим државама чланицама ЕУ.

Кључне речи: адвокатура, Европска унија, Споразум о стабилизацији и придруживању, право на пословно настањивање, слобода пружања услуга, забрана дискриминације

УВОД

У већини држава чланица Европске уније, уосталом као и у Србији, адвокатура спада у такозване регулисане професије. То заправо значи да свака од држава чланица, сходно специфичностима свог правног система и месту адвокатуре у њему, прописује услове који се односе на приправничку вежбу, полагање правосудног или адвокатског испита, услове за стицање статуса адвоката и вршење адвокатских услуга. Право Европске уније (ЕУ) се бави адвокатуром у мери у којој је она од значаја за функционисање јединственог тржишта ЕУ. У том сегменту оно покушава да помири две основне слободе јединственог тржишта: слободу пословног настањивања и слободу пружања услуга, са посебном функцијом адвокатуре у националним правним системима држава чланица. Обе слободе се заснивају на начелу забране дискриминације по основу држављанства, као једном од основних начела права ЕУ.

Право на пословно настањивање, између осталог, подразумева право држављана држава чланица на започињање пословне делатности у самозапосленом својству на територији друге државе чланице под истим условима који важе за држављане државе домаћина.¹ Са друге стране, опште је прихваћено да адвокатура не представља „обичну” делатност већ да има и јавно-правни значај. Сходно томе, готово у свим државама чланицама право на започињање обављања адвокатске делатности је условљено испуњавањем одређених услова и добијањем одговарајућих дозвола од стране државних органа или професионалних тела. Право ЕУ такође признаје посебно место и значај адвокатуре у националним правним системима држава чланица, као и оправданост посебног регулисања ове професије, с тим што отвара врата за бављење адвокатуром за све грађане ЕУ под истим условима који важе за домаће држављане одговарајуће државе чланице. У том погледу право ЕУ допушта постављање посебних захтева и одговарајућих ограничења за обављање адвокатске делатности, под условом да су ти захтеви и ограничења оправдани јавним интересом и да

¹ Члан 49. Уговора о функционисању Европске уније.

не дискриминишу по основу држављанства.² Другим речима, држављани држава чланица који намеравају да почну са обављањем адвокатске делатности у другој држави чланици морају задовољити исте услове, опште или посебне, за обављање те делатности као и домаћи држављани. То подразумева стицање одговарајућег степена образовања, приправничку вежбу, полагање правосудног или адвокатског испита, плаћање уписнине, професионалног осигурања и др.

Право на пословно настањивање адвоката је уско повезано са слободом вршења услуга на јединственом тржишту ЕУ. Наиме, у циљу омогућавања слободног вршења услуга током година су чињени напори да се регулишу питања у вези са признавањем диплома и потребног искуства за бављење адвокатуром. Упутством број 77/249 о пружању услуга, адвокати су стекли право да своје услуге пружају у другој држави чланици под условима и контролом те друге државе, користећи титуле стечене у својој држави.³ Следећим Упутством број 89/48 постављен је захтев да адвокати са праксом у другој држави чланици или полажу одговарајући испит или прођу одговарајући период адаптације како би им у тој држави биле признате дипломе.⁴ Трећим Адвокатским упутством број 98/5 омогућено је адвокатима који су испунили одговарајуће услове за бављење адвокатуром у својој држави да обављају сталну праксу у другој држави чланици под својом професионалном титулом. Једина обавеза је да се упишу у одговарајући регистар у тој држави чланици и то на основу регистрације у сопственој држави. Штавише, адвокати који у другој држави чланици обављају праксу дуже од три године могу тражити упис у удружење адвоката у држави пријема и на тај начин стећи право да користе и титулу из своје државе и да раде под титулом која се користи у држави пријема.⁵

Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) од 29. априла 2008. године између Србије, са једне, и Европске уније њених држава чланица, са друге стране, успоставља посебне, привилеговане везе између уговорних страна и предвиђа низ права за њихове грађане и привредне субјекте, укључујући право на пословно настањивање, као и ограничене слободе пружања услуга и кретања радника. Управо ће ове одредбе ССП-а бити предмет анализе у наставку овог рада. С тим у вези покушаћемо да дамо одговор на питање да ли и у којој мери одредбе ССП-а дају српским држављанима право на пословно настањивање у државама чланицама ЕУ

² Чл. 9, 14. и 15. Упутства о услугама бр. 2006/123/ЕЗ.

³ Р. Вукадиновић, *Право Европске уније*, Крагујевац, 2006, стр. 404.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*. Упутство о услугама бр. 2006/123/ЕЗ такође предвиђа либерализацију пружања правних услуга на унутрашњем тржишту ЕУ.

ради обављања адвокатске делатности, односно стицање статуса адвоката или адвокатског приправника. Одређену помоћ у одговору на ово питање пружа постојећа пракса Суда правде ЕУ у вези са тумачењем и применом сличних одредби садржаних у споразумима о придруживању између тадашње Европске заједнице и држава Централне и Источне Европе (Европски споразуми).

1. ОДРЕДБЕ СПОРАЗУМА О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ ИЗМЕЂУ ЕУ И СРБИЈЕ

1.1. Право на пословно настањивање

Једно од значајних права које ССП предвиђа за грађане Србије и ЕУ је право на пословно настањивање. Право на пословно настањивање подразумева право држављана уговорних страна да започну обављање економске делатности у својству samozапослених особа, као и право оснивања привредних друштава, друштава кћери или огранака на територији ЕУ, односно Србије. Због специфичног положаја адвоката за нашу тему је од посебне важности она компонента права на пословно настањивање која се односи на обављање економске делатности у samozапосленом својству.⁶

За потребе Споразума појам економске делатности обухвата сваку делатност индустријског, привредног и професионалног карактера и занатске делатности.⁷ Право на пословно настањивање подразумева и право српских држављана односно држављана држава чланица ЕУ, да уђу и борава на територији стране уговорнице где обављају делатност. Треба водити рачуна да право на улазак и боравак не представља апсолутну привилегију и да може у одређеним случајевима бити условљено прописима уговорних страна који се односе на улазак, боравак, запошљавање, услове рада и настањивање странаца.⁸ Међутим, имиграциони прописи и мере претходне контроле које обављају органи уговорних страна не могу погађати суштину права на настањивање, тако да остваривање тог права чине немогућим или претерано отежаним. Споразум предвиђа и једно опште ограничење које се односи на све облике пословног настањивања. Уго-

⁶ Споразумом је изричито прописано да samozапосљавање не обухвата тражење запослења или запошљавање на тржишту рада, нити дају право на приступ тржишту рада друге уговорне стране.

⁷ Чл. 52. Споразума о стабилизацији и придруживању.

⁸ Чл. 66. Споразума о стабилизацији и придруживању.

ворне стране могу ограничити право на пословно настањивање разлозима јавног интереса, јавне сигурности или јавног здравља.⁹

За разлику од компоненте која се односи на право оснивања привредних друштава, право на пословно настањивање у samozапосленом својству неће бити доступно држављанима уговорних страна одмах по ступању ССП-а на снагу. Наиме, предвиђено је да ће Савет за стабилизацију и придруживање¹⁰, четири године након ступања Споразума на снагу, утврдити начин за реализацију права на пословно настањивање у својству samozапослених лица.¹¹ У том погледу овај Споразум се разликује од „Европских споразума” са државама Централне и Источне Европе, али и од Споразума о стабилизацији и придруживању са Хрватском. Право на пословно настањивање у samozапосленом својству, утврђено поменутим споразумима, постало је доступно држављанима уговорних страна као директно оствариво право одмах након ступања Споразума на снагу. У међувремену, до доношења одлуке о реализацији овог права, Савет за стабилизацију и придруживање ће испитати који су услови потребни за међусобно признавање квалификација и предузети одговарајуће мере у том погледу да би се држављанима уговорних страна олакшало бављење професионалним делатностима.¹²

ССП прави још једну разлику између права на пословно настањивање оснивањем привредних друштава и започињања обављања економске делатности у samozапосленом својству. У погледу права оснивања и пословања привредних друштава ССП изричито забрањује било какву дискриминацију српских привредних друштава на територији држава чланица. С тим у вези, Споразум садржи клаузулу највећег повлашћења. Прописано је да ће у погледу пословног настањивања на територији ЕУ српска привредна друштва уживати положај који није мање повољан од положаја који државе чланице ЕУ дају својим привредним друштвима, или било

⁹ Чл. 65. Споразума о стабилизацији и придруживању.

¹⁰ Савет за стабилизацију и придруживање је тело задужено за спровођење Споразума, решавање спорова и даљи развој односа између уговорних страна. У састав Савета за стабилизацију и придруживање улази једнак број представника чланова Савета ЕУ и Европске комисије, са једне стране, и чланова Владе Србије, са друге стране. Ради испуњавања циљева Споразума Савет за стабилизацију и придруживање може, када је то предвиђено, доносити одлуке које су обавезне за стране уговорнице. Савет за стабилизацију и придруживање доноси одлуке једногласно. Уколико Савет за стабилизацију и придруживање не може да постигне сагласност о неком спорном питању, постоји могућност да се оно изнесе пред арбитражу.

¹¹ Чл. 53. ст. 4. Споразума о стабилизацији и придруживању.

¹² Чл. 57. Споразума о стабилизацији и придруживању.

којем привредном друштву из трећих држава, који год је бољи.¹³ ССП не садржи сличну одредбу за право на пословно настањивање у samozапосленом својству. Као што смо већ поменули, Споразум само предвиђа да ће Савет за стабилизацију и придруживање четири године по ступању на снагу ССП-а утврдити „начине за проширење” наведених правила на пословно настањивање држављана Србије ради започињања економске делатности као samozапослених лица. Из формулације ове одредбе могло би се закључити да ће Савет за стабилизацију и придруживање, накнадно, својом одлуком утврдити модалитете за проширење забране дискриминације и клаузуле највећег повлашћења на пословно настањивање samozапослених лица. Пошто „ђаво увек лежи у детаљима” поставља се питање да ли и у којој мери Савет за стабилизацију и придруживање има овлашћење да утврди одређене модификације у примени забране дискриминације и клаузуле највећег повлашћења за поједине делатности које се обављају у samozапосленом својству? Одговор на ово питање можда можемо наћи у одредби чл. 54. ст. 1. ССП-а према којој Споразум не дира у право уговорних страна да уређују пословно настањивање на својој територији, под условом да се тим прописима не дискриминишу привредна друштва или држављани друге уговорне стране у односу на своја привредна друштва или држављане. Из ове одредбе Споразума произилази да забрана дискриминације у односу на сопствене држављане представља опште начело на коме је засновано и право на пословно настањивање ради обављања делатности у samozапосленом својству. То би значило да ће Савет за стабилизацију и придруживање бити везан овим начелом када буде утврђивао модалитете за започињање и обављање појединих делатности у samozапосленом својству, али, као што ћемо видети у наставку овог рада, то не мора увек бити случај.

1.2. Слобода вршења услуга

Споразумом о стабилизацији и придруживању предвиђена је постепена либерализација пружања прекограничних услуга између уговорних страна. У том циљу Србија и ЕУ ће постепено омогућити да привредна друштва и грађани који имају седиште односно боравиште на територији једне уговорне стране пружају услуге лицима која се налазе на територији друге уговорне стране.¹⁴ Након четири године од ступања Споразума на снагу, Савет за стабилизацију и придруживање ће донети потребне мере

¹³ Чл. 53. Споразума о стабилизацији и придруживању.

¹⁴ Чл. 59. Споразума о стабилизацији и придруживању.

за постепenu примену одредби које се односе на слободу пружања услуга. Формулација одредби о праву пружања услуга и условљавање реализације тог права доношењем накнадних аката од стране органа Србије, ЕУ и Савета за стабилизацију и придруживање упућују на закључак да се овде не ради о праву које је доступно грађанима непосредно на основу Споразума.

Либерализација пружања прекограничних услуга подразумева и слободу уласка и боравка лица која пружају услуге на територији друге уговорне стране где се налази корисник услуге. У том погледу уговорне стране ће одмах по ступању Споразума на снагу дозволити кретање физичким лицима која пружају услуге или су запослена код оног ко пружа услуге као кључни запослени. С обзиром да право на улазак и кретање на територији друге уговорне стране није ограничено природом услуга, нема разлога да оно не буде доступно српским адвокатима када пружају услуге иностраним клијентима са територије држава чланица ЕУ. Као и код пословног настањивања, државе чланице остају надлежне да примене национална правила у погледу уласка, кретања странаца и пружања услуга, под условом да тиме не поништавају или битно ограничавају права предвиђена Споразумом.

Споразум предвиђа изричиту забрану предузимања нових мера или радњи, као и измену постојећих, које би битно ограничиле услове под којима држављани или привредна друштва Србије и ЕУ пружају услуге лицима која се налазе на територији друге уговорне стране.¹⁵

1.3. Кретање радника

Споразум о стабилизацији и придруживању садржи одредбе које директно регулишу правни положај држављана Србије који легално бораве на територији држава чланица ЕУ. Тим одредбама је изричито забрањена свака дискриминација српских држављана у погледу запошљавања, услова рада и зарада.¹⁶ Србија ће признати исти положај радницима из држава чланица ЕУ који су законито запослени и бораве на њеној територији. Забрана дискриминације српских радника се односи на све видове дискриминације, укључујући и прикривене облике дискриминације. У складу са праксом Суда правде ЕУ, право на једнак третман у погледу запошљавања, услова рада и зарада је непосредно оствариво право и за његову реализацију није потребна накнадна одлука уговорних страна или заједничких органа установљених Споразумом.

¹⁵ Чл. 60. Споразума о стабилизацији и придруживању.

¹⁶ Чл. 49. Споразума о стабилизацији и придруживању.

2. ПРЕСУДА СУДА ПРАВДЕ ЕУ У ПРЕДМЕТУ *ПАВЛОВ*

У предмету *Павлов* Суд правде ЕУ је расправљао питања везана за тумачење Споразума о придруживању између тадашње Европске заједнице и Бугарске из 1994. године у погледу права бугарског држављанина да стекне статус адвокатског приправника у Аустрији и по том основу замењује свог принципала у поступцима пред судовима те државе. У делу који се односио на право на пословно настањивање Споразум о придруживању између Европске заједнице (ЕЗ) и Бугарске (Европски споразум) предвиђао је обавезу за државе чланице ЕУ да, почев од ступања на снагу Споразума, омогуће услове за оснивање и пословање бугарских држављана и компанија који неће бити неповољнији од оних који су прописани за њихове компаније и држављане.¹⁷ Такође је било предвидијено да ће Савет за придруживање испитати и предузети неопходне мере за међусобно признање квалификација у циљу олакшања започињања и вођења професионалних делатности од стране држављана уговорних страна.¹⁸ Европски споразум је садржавао и одређене заштитне одредбе које су омогућавале странама уговорницама да примењују сопствене прописе у погледу уласка, боравка, рада, услова рада, дозвола за обављање делатности физичких лица као предузетника и пружања услуга, под условом да не примењују те прописе на начин који би поништио или умањио права на пословно настањивање тих лица.¹⁹

Поред одредби о пословном настањивању, за овај спор су биле од значаја и одредбе Европског споразума које су се односиле на кретање радника. У том делу Европски споразум је изричито прописивао забрану дискриминације бугарских држављана који су легално запослени на територији држава чланица ЕУ у погледу услова рада, зарада и отказа у односу на грађане тих држава. Ова обавеза је била подложна условима и модалитетима који су важили у свакој од држава чланица, с тим да су ти услови и модалитети морали бити примењени на једнак начин, без дискриминације, на бугарске држављане и држављане дотичне државе чланице.²⁰

Сцена за настанак спора је постављена јануара 2004. године када се господин Павлов, бугарски држављанин, по завршетку студија права у Бечу запослио код господина Фамира, адвоката у Бечу. Господин Павлов је у том моменту поседовао дозволу боравка и радну дозволу у Аустри-

¹⁷ Чл. 45. Споразума о придруживању између ЕЗ и Бугарске.

¹⁸ Чл. 47. Споразума о придруживању између ЕЗ и Бугарске.

¹⁹ Чл. 59. ст. 1. Споразума о придруживању између ЕЗ и Бугарске.

²⁰ Чл. 38. ст. 1. Споразума о придруживању између ЕЗ и Бугарске.

ји. На основу тих дозвола адвокат Фамира је од надлежних аустријских власти добио одобрење да запосли господина Павлова као адвокатског приправника за период од 1. јануара до 31. децембра 2006. године. Првог радног дана, 2. јануара 2004. године адвокат Фамира и господин Павлов су поднели захтев Адвокатској комори у Бечу да се господин Павлов упише на листу адвокатских приправника, као и да му се изда овлашћење да замењује свог принципала пред судовима. Одлуком од 6. априла 2004. године Друго одељење Адвокатске коморе у Бечу је одбило поднете захтеве са образложењем да господин Павлов не задовољава тражени услов у погледу држављанства. Наиме, у складу са чл. 30. аустријског Законика о адвокатури, лице које је поднело захтев за упис на листу адвокатских приправника мора доставити доказ о аустријском држављанству или држављанству друге државе чланица ЕУ, или државе потписнице Споразума о европском економском простору²¹, или швајцарском држављанству, чији држављани су у погледу овог права изједначени са аустријским грађанима.²² Очекивано, адвокат Фамира и господин Павлов су се жалили на одлуку о одбијању уписа на листу адвокатских приправника позивајући се на одредбе Европског споразума о забрани дискриминације у погледу услова рада и праву на пословно настањивање. Жалба је заснована на начелу примата права ЕУ над националним правима држава чланица, као једном од основних начела права ЕУ. Начело примата права ЕУ подразумева да ће се у случају сукоба правила ЕУ са прописима држава чланица, укључујући и уставне прописе, применити правила ЕУ.²³ С обзиром да је Европски споразум интегрални део права ЕУ, начело примата се односи и на његове одредбе. Међутим, Врховна жалбена и дисциплинска комисија Адвокатске коморе је одлуком од 1. августа 2006. године одбила жалбу сматрајући да се одредба о забрани дискриминације из Европског споразума односи само на услове рада али не и на приступ регулисаним професијама у односу на које стране уговорнице задржавају могућност да уводе одговарајућа ограничења. Против те одлуке господин Павлов и

²¹ Норвешка, Исланд, Лихтенштајн.

²² Исти услов је предвиђен за сва лица која желе да се баве адвокатуром у Аустрији.

²³ Супротне одредбе прописа држава чланица настављају да важе, али се неће применити у конкретном случају. Национални судови су дужни да обезбеде пуно дејство правила права ЕУ и да, по сопственој иницијативи, одбију примену сваког супротног националног прописа, не чекајући да тај пропис буде стављен ван снаге од стране уставног суда или другог државног органа. Из начела о примату права ЕУ Суд правде је извео обавезу за државе чланице да се уздрже од доношења нових супротних прописа, а да постојеће ставе ван снаге како се не би угрожавало начело правне сигурности и извесност грађана у погледу њихове правне ситуације. Видети предмет C-167/73, *Commission v. French Republic* (1974) ECR I 359.

адвокат Фамира су поднели тужбу Уставном суду Аустрије који је својом одлуком од 8. октобра 2007. године поништио одлуку Врховне жалбене и дисциплинске комисије због тога што тај трибунал није поднео захтев за решавање претходног питања Суду правде ЕУ у вези са тумачењем одговарајућих одредби Европског споразума и тиме повредио право подносиоца жалбе на приступ надлежном суду гарантовано аустријским уставом.²⁴

Новом одлуком од 17. априла 2008. године Врховна жалбена и дисциплинска комисија је поништила првостепену одлуку Адвокатске коморе Беча од 6. јуна 2004. године, због промене правне ситуације након приступања Бугарске Европској унији 1. јануара 2007. године. Имајући у виду да су од тог дана испуњени услови из чл. 30. Законика о адвокатури у погледу држављанства, ово тело је вратило предмет Адвокатској комори Беча на поновни поступак и одлуку. Адвокат Фамира и господин Павлов су поднели тужбу Уставном суду и против ове одлуке Врховне жалбене и дисциплинске комисије у делу који се односио на право господина Павлова да буде стављен на листу приправника у периоду који је претходио приступању Бугарске ЕУ. Одлучујући по тужби Уставни суд је поништио одлуку Врховне жалбене и дисциплинске комисије од 17. априла 2008. године сматрајући да је период од 2004. до 2006. године битан за правну ситуацију господина Павлова из два разлога. Прво, он је у том периоду могао да стекне услов за полагање правосудног испита. У складу са аустријским Законом о правосудном испиту, право на полагање правосудног испита има лице које је три године провело на приправничкој вежби, и то најмање девет месеци у суду и најмање две године код адвоката.²⁵ Друго, господин Павлов је у датом периоду могао да оконча период од три године приправничке вежбе код адвоката који се захтева за упис на листу адвоката. Наиме, да би неко лице могло да се упише у Аустрији на листу адвоката потребно је да оконча приправничку вежбу у трајању од најмање пет година, од чега девет месеци у суду и најмање три године код адвоката.²⁶

Предмет је поново враћен Врховној жалбеној и дисциплинској комисији која је овог пута морала да одлучи о праву господина Павлова на

²⁴ У складу са тадашњим чл. 234. Уговора о оснивању ЕЗ (сада чл. 267. Уговора о функционисању ЕУ) који је ступањем на снагу постао интегрални део правних система држава чланица ЕУ, национални судови могу, а судови последње инстанце су обавезни, да уколико се у поступку који се води пред њима појави питање тумачења или важења прописа који су донели органи ЕУ, прекину поступак и то питање упуте на решавање Суду правде ЕУ. Пресуда Суда правде којом се решава претходно питање обавезује национални суд који га је поставио.

²⁵ Чл. 2. Закона о правосудном испиту.

²⁶ Чл. 2. ст. 2. Законика о адвокатури.

приправничку вежбу у периоду од 2004. до краја 2006. године. Одлука о том питању зависила је од тумачења одговарајућих одредби Европског споразума. Код таквог стања ствари Врховна жалбена и дисциплинска комисија је одлучила да прекине поступак и упути Суду правде ЕУ следећа питања:

1. да ли је чл. 38. ст. 1. Европског споразума, о забрани дискриминације бугарских држављана легално запослених на територији ЕУ у погледу услова рада, зарада и отказа, био директно примењив на поступак уписа бугарског држављанина на листу адвокатских приправника у Аустрији у периоду од 2. јануара 2004. до 31. децембра 2006. године? Ако јесте,
2. да ли је чл. 38. ст. 1. Европског споразума забрањивао примену одредби аустријског Законика о адвокатури о обавези подношење доказа о аустријском држављанству или држављанству неке друге државе које је изједначено са аустријским на бугарског држављанина запосленог од стране аустријског адвоката, као услова за упис на листу адвокатских приправника и издавање овлашћења за поступање пред судовима, и одбијање таквог захтева само на основу држављанства и поред тога што су сви други законски услови били испуњени?

Пошто је проучио списе предмета Суд правде ЕУ је одлучио да постављена питања размотри заједно. Суд је прво навео да је у складу са аустријским правом, приступ приправничкој вежби условљен уписом на листу адвокатских приправника. Док одређено лице није уписано на ту листу оно може радити само као правни помоћник, али не и као адвокатски приправник. Суд је такође приметио да активности адвокатског приправника представљају делатност која се обавља у оквиру радног односа код адвоката, као што је био случај у основном поступку, али и да оне истовремено представљају део практичних вежби који је неопходан за приступ регулисаној професији адвоката. На основу тога Суд је утврдио да у конкретном случају упис на листу адвокатских приправника представља услов за приступ регулисаној професији адвоката. Према томе, по мишљењу Суда правде, основно питање у овом спору је било да ли се примена чл. 38. ст. 1. Европског споразума о забрани дискриминације бугарских држављана у погледу услова рада, зарада и отказа може проширити и на питање приступа регулисаној професији адвоката. С тим у вези Суд правде је заузео став да ништа у Европском споразуму не указује да се из чл. 38. ст. 1, или било које друге одредбе тог споразума, може извести закључак да су уговорне стране имале намеру да елиминишу сваку

дискриминацију по основу држављанства у погледу приступа регулисаним професијама. Штавише, одредба о забрани дискриминације у погледу услова рада, зарада и отказа се налази у поглављу „Кретање радника”, док су регулисане професије предмет посебног поглавља „Пословно настањивање” које није предвиђало забрану дискриминације по основу држављанства за приступ тим професијама.

Из изложених чињеница Суд правде је извео закључак да одредба чл. 38. ст. 1. Европског споразума о забрани дискриминације у погледу услова рада, зарада и отказа мора бити тако тумачена да се не односи на национална правила о приступу регулисаној професији адвоката. Упис на листу адвокатских приправника представља услов за приступ регулисаној професији адвоката и, према томе, не може се сматрати условом рада у смислу чл. 38. ст. 1. Европског споразума. Коначан одговор Суда правде на питања аустријског трибунала је био да у периоду пре приступања Бугарске Европској унији начело забране дискриминације садржано у чл. 38. ст. 1. Европског споразума није забрањивало примену аустријских прописа који су онемогућавали упис бугарских држављана на листу адвокатских приправника и добијање дозволе за заступање пред аустријским судовима.

Формално-правно оваква пресуда Суда правде ЕУ заиста није била неочекивана. Одредба о забрани дискриминације бугарских држављана из чл. 38. ст. 1. Европског споразума је ограничена на радно-правне односе, док право на приправничку вежбу и право заступања пред судом спадају у материју која је регулисана одредбама о праву на пословно настањивање. Проблем лежи у нечем другом. У самом питању које је поставио аустријски трибунал али и крајње површном образложењу Суда правде у погледу права бугарских држављана на пословно настањивање. Наиме, ако питања уписа на листу адвокатских приправника и права заступања пред судом спадају у област права на пословно настањивање, онда је за решење овог спора био кључан одговор да ли одредбе о праву на пословно настањивање из Европског споразума гарантују бугарским држављанима право на национални третман, односно да ли им дају иста права као и аустријским држављанима. Да подсетимо, Европским споразумом је предвиђена обавеза за државе чланице ЕУ да, почев од ступања на снагу Споразума, омогуће услове за оснивање и пословање бугарских компанија и држављана који неће бити неповољнији од оних који су прописани за њихове компаније и држављане.²⁷ У том погледу ова обавеза је била слична оној из тада важећег чл. 43. Уговора о оснивању ЕЗ која је пред-

²⁷ Чл. 45. Споразума о придруживању између ЕЗ и Бугарске.

виђала обавезу националног третмана за држављане држава чланица ЕУ.²⁸ Клаузула националног третмана обавезује дотичну државу да држављанину друге државе омогући, под истим условима, иста права која имају држављани те државе. Због тога се могло очекивати да ће Суд правде дати одредби Европског споразума о праву на пословно настањивање слично тумачење као одговорајућој одредби Уговора о оснивању ЕЗ. Тим пре што се у овом предмету није поставило ни питање међусобног признања квалификација које је требало да буде уређено накнадном одлуком Савета за придруживање, јер је бугарски држављанин поседовао диплому аустријског правног факултета. Међутим, проблем је био у томе што аустријски трибунал уопште није поставио питање тумачења одредби о пословном настањивању, нити га је Суд правде посебно разматрао по сопственој иницијативи, а што иначе није ретка појава. Уместо тога Суд правде је само приметио да одредбе о пословном настањивању из Европског споразума не забрањују дискриминацију по основу држављанства, што у основи није тачно. С тим у вези смо видели да Европски споразум прописује обавезу националног третмана а самим тим и забрану дискриминације по основу држављанства. Суштина проблема је била у природи регулисаних професија и чињеници да Европски споразум није посебно регулисао услове за приступ тим професијама. Дакле, питање је било да ли се на приступ тим професијама имала применити општа одредба Европског споразума о националном третману или су те делатности остале изван поља примене те одредбе? Другим речима, дилема је била како тумачити општу одредбу о праву на пословно настањивање из Европског споразума, да ли јој дати широко тумачење, као што је био случај са одредбом Уговора о оснивању ЕЗ, тако да се обавеза националног третмана односи и на приступ регулисаним професијама или не.

Одговор лежи у различитим правилима за тумачење Оснивачких уговора ЕУ и међународних споразума између ЕУ и трећих држава. О томе већ одавно постоји устаљена пракса Суда правде. Још од предмета *Polydor* Суд правде заузима став да сама сличност или истоветност одредби међународних споразума ЕЗ/ЕУ са трећим државама и одредби Оснивачких уговора не значи нужно да ће оне бити тумачене на исти начин.²⁹ Када одлучује о том питању Суд правде увек посматра конкретне одредбе

²⁸ Сада чл. 49. Уговору о функционисању ЕУ.

²⁹ Предмет *Polydor Limited and RSO Records Inc. v. Harlequin Record Shps Limited and Simons Records Limited* (1982) ECR 329.

међународног споразума у светлу његовог предмета и сврхе.³⁰ Предмет Европског споразума између ЕЗ и Бугарске је био ограничен на стварање зоне слободне трговине и лимитирану слободу кретања услуга, људи и капитала и имао је за циљ да створи услове за економски развој Бугарске и припреми је за чланство у ЕУ. Са друге стране, сврха Уговора о оснивању ЕЗ је била стварање јединственог тржишта, без икаквих препрека за кретање робе, услуга, људи и капитала, које би имало, што је више могуће, све карактеристике унутрашњег, националног, тржишта. Сходно томе, разлике у предмету и сврси Европског споразума и Уговора о оснивању ЕЗ одражавају се на тумачење њихових конкретних одредби. Разлози који су довели до одговарајућег тумачења Уговора о оснивању ЕЗ једноставно нису примењиви у контексту односа између ЕУ и Бугарске.

Занимљиво је да је Суд правде у неколико наврата до тада применио став из предмета *Polydor* о потреби различитог тумачења Оснивачких уговора ЕУ и Европских споразума са другим државама Источне Европе у погледу права на пословно настањивање.³¹ У образложењу таквог става Суд правде се, између осталог, позивао и на право страна уговорница да примењују сопствене прописе у погледу уласка, боравка, рада, услова рада, дозвола за обављање делатности физичких лица као предузетника и пружања услуга, под условом да тиме не пониште или умање право на пословно настањивање. Због тога оваква одлука Суда правде у предмету Павлов није дошла као изненађење. Нарочито ако се има у виду да се овај предмет односио на осетљиво питање приступа регулисаним професијама. Недостатак посебне одредбе у Европском споразуму која би регулисала то питање Суд правде је протумачио као намеру уговорних страна да задрже сопствена правила у тој области. Изненађује само што се Суд правде није посебно упуштао у образложење такве одлуке и изнео разлоге за потребу различитог тумачења одредби о пословном настањивању садржаним у Европском споразуму и Оснивачким уговорима. Тиме би отклонио све сумње и недоумице у погледу услова за приступање регулисаним професијама од стране држављана трећих држава са којима ЕУ има одговарајуће међународне споразуме. Но, то је већ проблем за сам Суд правде који је и сам оптерећен великим бројем предмета и потребом што бржег доношења одлука у поступцима за решавање претходног питања како се не би продужавало трајање основних поступака пред националним судовима.

³⁰ Суд правде у тим случајевима примењује правила Бечке конвенције о уговорном праву узимајући у обзир уобичајени смисао који се даје изразима у Споразуму, посебно контекст Споразума и његов предмет и циљ. Видети чл. 45. Бечке конвенције о уговорном праву.

³¹ Видети предмет C-63/99, *Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte W. Gloszczuk and E. Gloszczuk* (2001) ECR I-6369.

ЗАКЉУЧАК

Неколико закључака се може извести из пресуде Суда правде у предмету *Павлов*. Регулисане професије, попут адвокатуре, спадају у материју која је регулисана правилима о пословном настањивању. Одредбе о забрани дискриминације радника по основу држављанства нису примењиве на приступ регулисаним професијама. У нашем случају то би значило да члан 49. ССП-а, који предвиђа забрану дискриминације српских држављана у погледу запошљавања, услова рада и зарада, не спречава примену националних прописа држава чланица ЕУ који предвиђају сопствено држављанство или држављанство неке друге чланице ЕУ као услов за упис на листу адвокатских приправника или адвоката. Примена тих одредби је ограничена само на оне правне послове који се обављају у својству запослених лица, као што су послови правних асистената, секретара у адвокатским канцеларијама за које није потребан упис код државних органа или професионалних тела.

На адвокатуру се, због њене специфичне улоге и значаја, примењују посебна правила која регулишу приступ тој професији. Уговор о функционисању ЕУ који забрањује дискриминацију по основу држављанства у погледу приступа регулисаним професијама, укључује и адвокатуру. Сваки грађанин ЕУ који испуњава услове за бављење адвокатуром прописане прописима одговарајуће државе чланице може се уписати као адвокат и обављати адвокатске услуге под истим условима као и домаћи држављанин. Видели смо да је Европски споразум између ЕЗ и Бугарске садржавао сличну општу одредбу у погледу пословног настањивања и националном третману бугарских држављана у државама чланицама ЕУ. Међутим, због разлике у предмету и сврси Европског споразума и Оснивачког уговора ЕУ, таква одредба је имала знатно уже тумачење и била је ограничена само на оне економске делатности које нису спадале у регулисане професије. За разлику од Европског споразума, ССП само предвиђа да ће Савет за стабилизацију и придруживање четири године након ступања Споразума на снагу утврдити модалитете за примену права на пословно настањивање samozапослених лица. Таква одредба и није тако лоша ако се имају у виду резултати предмета *Павлов*. Савет за стабилизацију и придруживање имаће четири године на располагању да припреми одговарајуће одлуке, као и да усвоји неопходне мере за међусобно признавање квалификација што би требало знатно да олакша реализацију права на пословно настањивање. Оно о чему би свакако требало водити рачуна јесте специфичан статус адвокатуре, тако да се будућа одлука Савета за стабилизацију и придруживање изричито односи и на приступ овој професији. У међувремену,

док таква одлука не буде донета, свака држава чланица ЕУ задржава право да својим прописима уреди приступ адвокатској професији од стране држављана трећих држава, укључујући и српске држављане. Неке од тих држава чланица предвиђају сопствено држављанство или држављанство неке друге државе чланице ЕУ као услов за стицање статуса адвоката, а неке то не чине. Због тога би, до доношења одговарајуће одлуке Савета за стабилизацију и придруживање, Србија требало да задржи услов реципроцитета за упис страних држављана у именик адвоката као својеврсну „подстицајну меру” која би требало да охрабри државе чланице ЕУ да омогуће српским држављанима приступ адвокатској професији.

THE RIGHT OF CITIZENS OF SERBIA TO PRACTICE LAW (ADVOCACY) IN THE EUROPEAN UNION

Vladimir Medović Ph. D.

Faculty of Economy and Engineering management Novi Sad
University Business Academy

S u m m a r y

In this Article the Author considers a question if and under which conditions the Stabilization and Association Agreement gives the right to citizens of Serbia to practice Law within the member states of the European Union. The subject of the analysis are the provisions of the Stabilization and Association Agreement related to the right of business establishment as a self-employed, the freedom to provide services and movement of workers. The EU Court of Justice decisions on interpretation of similar provisions consisted in European Agreements between the European Community and the Eastern and Central European states are also being analyzed. In accordance with the EU Court of Justice decisions, the practice of Law falls under a “regulated professions” and as such it is placed outside the scope of applying the European Agreements provisions on prohibition of discrimination against workers who are citizens of states in accession. As such it is a subject of the right of business establishment. But in the lack of specific provisions of the European Agreements on prohibition of discrimination related to business establishment, each EU Member state has kept the right to regulate the access to these professions of the non-EU citizens with its own regulations. Considering that the Stabilization and Association Agreement between the EU and Serbia sets forth that the Stabilization and Association Council will establish conditions for the realization of the right of business establishment as a self-employed, the Author points out the need for such a decision to refer explicitly to “regulated professions” so the citizens of Serbia would have the right to access practice of law within the all EU member states.

Keywords: practice of law (bar), the European Union, the Stabilization and Association Agreement, the right of business establishment, the freedom of providing services, prohibition of discrimination

Aleksandar Branković

NAČELO JEDNAKE PLATE ZA JEDNAK RAD MUŠKARACA I ŽENA U PRAVU EU*

UVODNA RAZMATRANJA

1.1. Pojam jednakosti polova

Termini „jednakost” i „razlika” označavaju određene karakteristike društvenih situacija i njihovog pravnog tretmana. Socijalne jednakosti i razlike su tema kako pravnih tako i socijalnih, ekonomskih i političkih istraživanja.¹

Društvene reakcije na nejednakosti i razlike su određene dinamikom uzajamnog dejstva morala, politike, ekonomije, kulture, religije i drugih faktora. To je dinamičan, živ i promenljiv proces interakcije raznih spoljnih i unutrašnjih faktora. Posmatrano sa dužeg istorijskog aspekta, ovaj proces otkriva određen napredak čovečanstva. Dugotrajni istorijski procesi, kao što su ukidanje ropstva, koje je počelo u XIX veku, ili suzbijanje rasne diskriminacije, diskriminacije žena ili stvaranje ideje jednakosti u međunarodnim ekonomskim odnosima posle Prvog svetskog rata, znaci su određenog moralnog napretka.²

Jednak tretman jednakih situacija je prvi zahtev pravde. Ovo nalazište je nepromenjeno još od antičkih civilizacija. Autori često upućuju na Aristotelov

* Rad primljen: 04. 02. 2012. godine. Master rad odbranjen na Pravnom fakultetu u Novom Sadu; mentor prof. dr Rodoljub Etinski.

¹ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 29.

² *Ibidem*.

koncept distributivne (podeljene) pravde. Međutim, u međuvremenu je nastupila suštinska promena. Suština savremenog shvatanja jednakosti je moralna jednakost ljudskih bića. Ljudska bića su jednaka u svom dostojanstvu. Ona su jednako vredna kao ljudska bića. Ova moralna jednakost ljudskih bića predstavlja temelj moderne društvene misli i čini osnovu skupa normi o eliminaciji diskriminacije u pravu Evropske unije. Do XVIII veka preovlađujuće moralno gledište je bilo da ljudi nisu jednaki. Od XIX veka preovlađujuće moralno gledište je bilo da su ljudi rođeni slobodni i jednaki i da treba da ostanu jednaki u društvenim prilikama i poštovanju. Moderno društvo je, uprkos ovoj, nasledilo efekte dugotrajnog procesa nejednakog tretmana ljudskih bića, koji su izraženi u strukturalnim manama određenih društvenih grupa. Da bi se ove grupe izjednačile sa drugim grupama, bile su, i još uvek sa neophodne mere „pozitivne“ diskriminacije,³ koje se odnose na navedene grupe i imaju za cilj da eliminišu ili spreče diskriminaciju ili da ublaže štetne posledice koje proizlaze iz postojećih stavova, ponašanja i struktura.⁴

Jednakost polova, odnosno načelo polne jednakosti je postalo opšte načelo, zahtev koji nije ograničen samo na pojedina ekonomska i socijalna prava.⁵ Rodna ili polna jednakost je centralna i najrazvijenija oblast socijalne politike u Evropskoj uniji. Evropski sud pravde je u mnogim predmetima izneo mišljenje da je opšte načelo jednakog tretmana muškaraca i žena fundamentalno za pravni poredak Evropske zajednice. U početku, politika je bila fokusirana na diskriminaciju u vezi sa zaposlenjem, ali kasnije je uključivala i druge mere radi obezbeđivanja socijalnog napretka između polova.

Trebalo bi imati u vidu da u nekim raspravama termin „pol“ ima više biološku konotaciju, dok se termin „rod“ bavi većom i više sociološkom sferom.⁶ „Pol“ čine biološke karakteristike kojima se ljudska bića određuju kao žene i muškarci, dok se termin „rod“ definiše kao koncept koji se odnosi na društvene razlike koje postoje između muškaraca i žena, a koje su naučene, podložne promenama tokom vremena i variraju u okviru i među različitim kulturama.⁷

Termin „pol“ nije definisan i sudovi generalno zauzimaju stav da se ovaj pojam odnosi na biološki ili urođeni pol osobe. Međutim, sudovi su nedavno počeli da proširuju značenje pola, uključujući u ovaj pojam i aktivnosti ili odgovornosti biološki ili tradicionalno vezane za žene, kao što su trudnoća ili

³ *Ibidem*, str. 30.

⁴ *100 words for equality: A glossary of terms on equality between women and men*, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998.

⁵ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 104.

⁶ *Ibidem*, str. 211.

⁷ *100 words for equality: A glossary of terms on equality between women and men*, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998.

briga o detetu. Dakle, može se tvrditi da i iz bioloških i iz socioloških razloga, razlike između dva pola mogu opravdati njihov različit tretman.⁸

Rodna jednakost, dakle, predstavlja proces koji vodi fer tretmanu žena i muškaraca. Da bi se obezbedila pravednost, preduzimaju se određene mere koje mogu nadoknaditi istorijsku i društvenu nepravdu koja onemogućava žene i muškarce da u punoj meri učestvuju u određenoj aktivnosti. Jednakost vodi ka ravnopravnosti⁹, a rodna ravnopravnost je koncept koji znači da sva ljudska bića imaju slobodu da razvijaju lične sposobnosti i prave izbore bez ograničenja nametnutih strogo rodним ulogama; da se različito ponašanje, želje i potrebe žena i muškaraca u jednakoj meri uzimaju u obzir, vrednuju i podržavaju. Pravičan odnos na osnovu roda podrazumeva jednak tretman ili tretman koji je različit, ali koji se smatra ekvivalentnim u smislu prava, beneficija, obaveza i mogućnosti.¹⁰

1.2. Pojam diskriminacije na osnovu pola

Opšte određenje pojma diskriminacije i propisivanje zabrane diskriminacije nalazimo u brojnim opštim i regionalnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, a kada je u pitanju diskriminacija zasnovana na pripadnosti određenom polu, tada u posebnoj međunarodnoj konvenciji – „Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena”. Čl. 1. Konvencije, definiše pojam diskriminacije prema polu kao: „Pravno ili fizičko, neposredno ili posredno razlikovanje, privilegovanje, isključivanje ili ograničavanje, čiji cilj ili posledica se ogleda u otežavanju, ugrožavanju, onemogućavanju ili negiranju priznavanja, uživanja ili ostvarivanja ljudskih prava, zbog pripadnosti određenom polu.”¹¹

Konvencija razlikuje dva osnovna oblika diskriminacije, s obzirom na način i oblik u kome se ispoljavaju. To su neposredna i posredna diskriminacija. *Neposredna diskriminacija* (direktna diskriminacija) se u Konvenciji definiše kao svaki vid, odnosno bilo koje nepovoljnije postupanje prema licu određenog pola, nego što se postupa, ili bi se postupalo, ili bi se moglo postupati u odnosu na lice drugog pola, koje se nalazi u istoj ili sličnoj situaciji. *Posrednu diskriminaciju* Konvencija definiše kao pozivanje na prividno neu-

⁸ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 211.

⁹ *Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit*, UNDP, Bratislava, 2007.

¹⁰ *100 words for equality: A glossary of terms on equality between women and men*, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998.

¹¹ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), OUN, Generalna skupština, 1979, čl. 1.

tralnu normu „jednaku za sve” ili na kriterijum „jednak za sve”, odnosno praksi „jednaku za sve”, koji, upravo zbog pripadnosti određenom polu, dovode u nepovoljan položaj lice jednog pola u poređenju sa licem drugog pola.¹²

U kontekstu prevladavanja nejednakosti i otklanjanja faktičke diskriminacije zasnovane na pripadnosti određenom polu, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena sadrži i odredbe o posebnim merama (pozitivna diskriminacija, pozitivna akcija, afirmativna akcija) koje je država obavezna da preduzima u cilju otklanjanja nejednakosti, kao i faktičke diskriminacije zasnovane na pripadnosti određenom polu. Preduzimanje posebnih mera je obaveza države koja je ratifikovala Konvenciju. Posebne mere su jedan od najvažnijih instrumenata pomoću kojih država vodi politiku jednakih mogućnosti. Politika jednakih mogućnosti je važno načelo Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, a u novijoj ustavnosti, to je i ustavni princip, koji noviji ustavi definišu kao ustavno načelo i obavezu države.¹³

Konvencije i direktive Evropske unije koje se odnose na diskriminaciju, obavezuju države članice da se uzdržavaju od diskriminacije, kao i da iskorene postojeću diskriminaciju u nekim društvenim odnosima. Obavezne su da preuzmu zakonodavne, administrativne i druge radnje da bi obezbedile da različita lica i organizacije pod njihovom nadležnošću ne vrše diskriminaciju, kao i da omoguće žrtvama diskriminacije adekvatne pravne lekove. Države članice su obavezne da objave i vrše antidiskriminacionu nacionalnu politiku koja će kreirati antidiskriminacionu klimu u društvu i podstaći različite subjekte da učestvuju u antidiskriminacionim aktivnostima. One su obavezne da kvalifikuju teže oblike diskriminacije i da inkriminišu naročito opasne oblike diskriminacije, kao i da podstiču na takve radnje.¹⁴

1.3. Rodna ravnopravnost u pravu EU

Evropska unija od samog osnivanja zagovara ravnopravnost muškaraca i žena, a ravnopravnost polova smatra jednim od svojih osnovnih načela koje je ugrađeno u sve ugovore o osnivanju.¹⁵

Tokom decenija postojanja Unije, načelo rodne ravnopravnosti je unapređivano u pogledu jasnoće i efekata, ali i ojačavano pravnim aktima, među kojima je najraširenije uputstvo ili direktiva. EU politika ravnopravnosti po-

¹² M. Pajvančić, *Pravni okvir ravnopravnosti polova*, 2008, str. 23.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 32.

¹⁵ *Evropska unija i rodna ravnopravnost 1*, Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, Novi Sad, 2008.

drazumeva svestran pristup koji uključuje zakonodavstvo, strategije, „gender mainstreaming” koji pretpostavlja uvođenje ovog načela u sve politike EU, a takođe i pozitivnu akciju, kao i finansijsku podršku koja je dostupna preko akcionih programa.¹⁶

U državama članicama ravnopravnost polova je zakonski različito uređena i usvajanjem različitih akata na nivou Unije, stalno se nastoji da se ova oblast uredi na najefektniji način, tako da je proizveden relativno velik broj pravnih akata, pre svega direktiva, najviše u oblasti rada i socijalne zaštite. Učestalost i doslednost u uspostavljanju povezanog sistema koje prate direktive, govori o posvećenosti EU ostvarivanju načela ravnopravnosti polova. Direktive uvek postavljaju ciljeve koji moraju biti dostignuti, čemu doprinosi i praksa Evropskog suda pravde.¹⁷

Direktive ili uputstva su zakoni usvojeni na nivou EU koji moraju biti preneti u nacionalno zakonodavstvo država članica. Njihovo stvaranje i primena počinje sedamdesetih godina prošlog veka. Cilj direktiva jeste međusobno približavanje zakonodavstva, a ne izjednačavanje zakona država članica.¹⁸

Pravni osnov za donošenje direktiva, odnosno uputstava, jeste čl. 249. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice, odnosno Rimskog ugovora iz 1957. godine, prema kojem direktiva opisuje cilj koji je obavezan za države članice i rok za njegovo postizanje (uvođenje određene zabrane, promena standarda i sl.), ali je u nadležnosti država da odaberu oblik i način postizanja definisanih ciljeva i rezultata. U stvari, direktivom se zahteva od države članice da postigne određeni rezultat bez propisivanja sadržine i najpovoljnijeg načina primene.¹⁹

Evropska unija je usvojila nekoliko stotina direktiva, odnosno uputstava, u različitim oblastima. Glavne direktive na polju rodne ravnopravnosti su u oblastima jednakog tretmana u odnosu na zapošljavanje, obuku, unapređenje i uslove rada, sistema socijalnog osiguranja, jednakog tretmana za samozaposlene i tereta dokazivanja u slučajevima diskriminacije na osnovu pola, kao i dobara i usluga.²⁰

U vezi sa načelom jednake plate za jednak rad muškaraca i žena, svakako je najznačajnija direktiva 75/117/EEZ²¹ o približavanju zakona država članica koji se odnose na primenu načela jednakih zarada za muškarce i žene.

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Evropska unija i rodna ravnopravnost 1*, Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, Novi Sad, 2008.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ Council Directive 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women.

2. NAČELO JEDNAKE PLATE ZA JEDNAK RAD MUŠKARACA I ŽENA U PRAVU EU

2.1. Jaz između plata muškaraca i žena u EU („Gender pay gap“)

Diskriminacija žena uopšte, a posebno manje plate žena u odnosu na muškarce, vuku svoje korene duboko u istoriji Evrope i njenom patrijarhalnom duhu i tradiciji. Do XVIII veka žena je smatrana nižim bićem, jer ju je Bog, prema hrišćanskoj dogmi, napravio od muškarčevog rebra. Rezultat borbe žena za dobijanje prava glasa je Dan žena, koji je posvećen ženama i slavi se svake godine 8. marta. Ovaj dan je nastao kao dan borbe za ekonomsku, političku i socijalnu ravnopravnost žena i muškaraca. U početku, to je bila borba za glasačko pravo. Inicijativu za taj praznik dala je nemačka feministkinja i članica socijalističke stranke Klara Cetkin. Cetkinova se borila za pravo žena od 1889. godine, a prvi put je pokrenula inicijativu na međunarodnoj konferenciji socijalističkih žena 1910. godine u Narodnoj kući u Kopenhagenu.²² Tek pedesetih godina XX veka ženama je dozvoljeno glasanje na izborima. Međutim, pravo glasa nije izjednačavalo žene sa muškarcima. I dalje su žene morale da se zapošljavaju uz pismeno odobrenje muževa, nisu mogle da poseduju samostalni račun u banci, niti da upotrebljavaju bilo kakvu kontracepciju (npr. u Francuskoj), nisu imale ni pravo na legalan abortus. Loš položaj žena pogoršavan je i vekovnim zaobilaženjem žena u politici, državnim institucijama i parlamentima.

Danas, u XXI veku, žene su za isti posao plaćene manje od muških kolega i njihova borba za izjednačavanje prava sa muškarcima se nastavlja.²³

Evo nekoliko statističkih podataka:

- žene čine najmanje polovinu svetske populacije, a 40% radno-aktivnog stanovništva;
- 2/3 radnih sati odrađuju žene, a zarađuju samo 1/10 svetskog prihoda;
- 70% siromašnih ljudi na planeti su žene (tzv. „feminizacija siromaštva“);
- žene poseduju samo 1% svetske imovine;
- žene u proseku rade preko 20 sati nedeljno kod kuće – za razliku od toga, muškarci imaju mnogo manje porodičnih obaveza.²⁴

Rodni jaz između plata (eng. *gender pay gap*) u Evropi iznosi 17,4%. Veoma mali napredak je postignut u poslednjih nekoliko godina. U nekim drža-

²² http://sr.wikipedia.org/wiki/Međunarodni_dan_žena.

²³ *Evropska unija i rodna ravnopravnost 2*, Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, Novi Sad, 2009.

²⁴ S. Jašarević, citat preuzet sa predavanja „Ravnopravnost polova u oblasti rada“ održanog u Novom Sadu 14. aprila 2011. godine, na kursu „EU i rodna ravnopravnost“ u organizaciji Zavoda za ravnopravnost polova AP Vojvodine.

vama članicama, zapravo, jaz je još dublji. Ovakav jaz između plata povezan je sa velikim brojem složenih uzroka koji su često međusobno povezani: niže vrednovanje rada žena, segregacija na tržištu rada, tradicije i stereotipi, kao i problemi u usklađivanju rada i privatnog života. Rodni jaz između plata je posledica svih ovih faktora i nejednakosti na tržištu rada. Kampanje u ovoj oblasti imaju za cilj podizanje svesti javnosti o platama polova, kao i da objasne kako ovaj problem može biti rešen.²⁵

Jednaka plata za jednak rad je jedno od temeljnih načela Evropske unije. Sadrži ga osnivački Ugovor iz Rima iz 1957. godine, a bio je predmet i direktive iz 1975. godine, koja zabranjuje svaku diskriminaciju plaćanja, sa svih aspekata, između žena i muškaraca za isti rad ili za rad jednake vrednosti. Iako je došlo do značajnog napretka ka ravnopravnosti i ima mnogo manje direktne diskriminacije, još uvek postoje značajne razlike između zarada muškaraca i žena u EU i zatvaranje ovog jaza između plata je prioritet za postizanje rodne ravnopravnosti na radnim mestima. Osim toga, zatvaranje jaza između plata, takođe može biti od koristi i kompanijama. Poslodavci kod kojih je izgrađena jednakost na radnim mestima, stvaraju takva radna mesta koja su najbolja za svakoga. Plaćanje žena i muškaraca na osnovu njihove stvarne sposobnosti i vrednovanje njihovog doprinosa na ravnopravnoj osnovi, rezultira angažovanjem i zadržavanjem najboljih i najtalentovanijih zaposlenih. Zatvaranje jaza između plata, koristi i privredi kao celini. Neiskorišćavanjem veština žena, gubi se resurs ekonomije i društva u celini. Bolje iskorišćavanje sposobnosti žena omogućava Evropi da se bolje suoči sa globalnom konkurencijom. Na kraju, zatvaranje jaza između plata doprinosi stvaranju više jednakosti u društvu i finansijske i ekonomske nezavisnosti za žene.²⁶

U julu 2007. godine, Evropska komisija je objavila izveštaj pod nazivom „Rešavanje problema jaza između plata žena i muškaraca”, koji analizira različite uzroke rodne razlike u platama i identifikuje četiri polja delovanja na evropskom nivou, za koja se treba boriti: zakonodavstvo, Evropska strategija za rast i radna mesta, odgovornost poslodavaca i razmena dobre prakse. Izveštaj je istakao da jaz između plata može biti rešavan delovanjem na svim nivoima, uključivanjem svih zainteresovanih strana i fokusiranjem na sve faktore koji ga izazivaju. Na zakonodavnom nivou, Evropska Komisija trenutno analizira efikasnosti evropskih zakona o jednakoj plati. U zavisnosti od rezultata analize, Komisija može predstaviti nove zakonske predloge o ovom pitanju.²⁷

²⁵ „Gender Pay Gap” Memo/09/91, Brisel, 3. mart 2009.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

Na osnovu poslednjih podataka Evrostata iz 2007. godine, čini se da još uvek postoje značajne razlike između država članica, sa rodnom jazom između plata u rasponu od manje od 10% u Italiji, Malti, Poljskoj, Sloveniji i Belgiji, preko više od 20% u Slovačkoj, Holandiji, Češkoj, Kipru, Nemačkoj, Velikoj Britaniji i Grčkoj, do više od 25% u Estoniji i Austriji.²⁸

Nedavno je Evrostat promenio način obračuna jaza između plata, kako bi se poboljšala uporedivost između država članica: umesto mešavine različitih nacionalnih izvora, sada se koristi EU usklađen izvor (Struktura istraživanja zarada), uz podršku uporedivih domaćih izvora za godišnje procene. Prividno povećanje rodnog jaza između plata od 15% u 2006. godini na 17,4% danas, trebalo bi pripisati metodološkoj promeni i ne predstavlja realno povećanje.²⁹

Jaz između plata nije pokazatelj ukupne ravnopravnosti žena i muškaraca, jer meri samo razlike u zaradi između muškaraca i žena koji imaju plaćen posao. Trebalo bi ga posmatrati u kombinaciji sa ostalim indikatorima povezanim sa tržištem rada, kao što su stope zaposlenosti, indikatori rodne segregacije na tržištu rada i skraćeno radno vreme. U većini zemalja u kojima je ženska stopa zaposlenosti niska (npr. Malta, Italija, Poljska), jaz između plata je niži od proseka, što može da odražava mali procenat nisko-kvalifikovanih ili nekvalifikovanih žena kao radne snage. Visoka segregacija tržišta rada (npr. na Kipru, u Estoniji, Slovačkoj ili Finskoj) ili tržišta gde mnoge žene rade po skraćenom radnom vremenu (npr. u Nemačkoj, Velikoj Britaniji, Holandiji, Austriji, Švedskoj) imaju tendenciju da se približe zemljama sa statistikom većeg platnog jaza.³⁰

Žene predstavljaju 59% od svih visokoobrazovanih u EU, ali one još uvek ne postižu najbolje pozicije u privredi iz nekoliko razloga:

- tzv. *stakleni plafon* koji sprečava žene da dostignu najviši položaj čak i kada imaju mogućnosti da to učine;
- područje studija: žene predstavljaju većinu diplomiranih studenata, ali ne u najvrednijim oblastima studija, kao što su tehnologija, matematika, inženjerstvo ili nauka;
- poslovna/životna pitanja: žene još uvek preuzimaju teret privatnih i porodičnih odgovornosti;
- profesionalna segregacija: žene su ograničene na određeni broj sektora i profesija: gotovo 4 od 10 žena radi u državnoj službi, obrazovanju,

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

zdravstvu ili kao socijalne radnice, a skoro polovina su radnice pri crkvama, prodavačice ili niskokvalifikovane radnice.³¹

Sektor u kome je *gender pay gap* najširi su finansijske usluge, kao i proizvodnja i usluge u poslovanju. *Gender pay gap* je uži u javnom sektoru. Građevinski sektor takođe prikazuje relativno nizak (čak negativan u nekim zemljama) rodni jaz između plata, zbog razlike u sastavu radne snage (žene imaju tendenciju da budu administrativni radnici, dok muškarci rade na zemlji).³²

2.2. Čl. 119. Rimskog ugovora i čl. 141. Ugovora iz Amsterdama

Ugovor kojim je osnovana Evropska zajednica za atomsku energiju, potpisan u Rimu 25. marta 1957. godine, sadrži neke nediskriminacione odredbe koje regulišu trgovinske odnose. Ugovor kojim je osnovana Evropska ekonomska zajednica, potpisan takođe u Rimu 25. marta 1957. godine, uspostavlja opštu zabranu diskriminacije zasnovanu na nacionalnosti i zabranu diskriminacije zasnovanu na polu koja se odnosi na plate. Osnov za prvu granu antidiskriminacionog prava Evropske zajednice je propisan čl. 119. (sada čl. 141) koji obavezuje svaku državu članicu da obezbedi primenu načela jednakih plata radnika i radnica za jednak rad ili rad jednake vrednosti.³³

Čl. 119. Rimskog ugovora glasi:

„Svaka država članica će tokom prve faze obezbediti i kasnije održavati primenu načela da muškarci i žene treba da dobijaju jednaku platu za jednak rad.

Za potrebe ovog člana, „plata” predstavlja običnu osnovnu ili minimalnu zaradu ili platu i bilo koju drugu naknadu, bilo u novcu ili u naturi, koju radnik dobija, direktno ili indirektno, u vezi sa zaposlenjem od svog poslodavca.

Jednaka plata, bez diskriminacije po osnovu pola znači:

a) plata za isti rad po komadu će se računati na osnovu iste merne jedinice;

b) plata za rad po uloženom vremenu će se računati isto za isti posao.”³⁴

Jedinstvenost načela jednakosti i nediskriminacije u kontekstu socijalnih, ekonomskih i kulturoloških prava jeste u tome da njegova realizacija zahteva

³¹ „Gender Pay Gap Memo” /07/297, Brisel, 18. jul 2007. godine.

³² *Ibidem*.

³³ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 91.

³⁴ Treaty Establishing the European Community, as Amended by Subsequent Treaties, Rome, 25 March, 1957, Article 119.

određene troškove na teret nacionalnih budžeta, odnosno troškove koji čine nacionalnu ekonomiju manje konkurentnom. Troškovi koje plaćaju poslodavci na ime jednakosti ili za zadovoljenje socijalnih prava su „društveni troškovi” proizvodnje. Veći društveni troškovi podrazumevaju manje konkurentnu robu i usluge na tržištu. U vreme pregovora za Rimski ugovor, Francuska je primenjivala načelo jednake plate muškaraca i žena i obezbeđivala određena socijalna prava u većoj meri nego što je to bio slučaj u pregovorima drugih država članica. Francuska je bila zabrinuta da će ovi indirektni troškovi učiniti francusku robu manje konkurentnom na predviđenom zajedničkom tržištu. Iz tog razloga, Francuska je tražila izjednačenje socijalnih troškova u celoj Zajednici. To je bio razlog umetanja čl. 119. u Ugovor o osnivanju Evropske zajednice, odnosno Rimski ugovor. Kasnije, Evropski sud pravde je potvrdio da čl. 119. (sada čl. 141) treba da služi postizanju dva cilja: ekonomskom i socijalnom. Sud objašnjava:

„Prvo, u svetlu različitih nivoa razvoja socijalnih zakonodavstava u različitim državama članicama, cilj čl. 119. jeste da se izbegne situacija u kojoj preduzeća osnovana u državama koje su implementirale načelo jednake plate, trpe nepovoljan konkurentni položaj u konkurenciji unutar Zajednice, u poređenju sa preduzećima osnovanim u državama u kojima još uvek nije eliminisana diskriminacija ženskih radnika u odnosu na plate. Drugo, ova odredba formira deo socijalnih ciljeva Zajednice, koji nisu samo ekonomska unija, već su u isto vreme, putem zajedničkih akcija, namenjeni i obezbeđenju socijalnog napretka i traženju konstantnog poboljšanja uslova života i rada ljudi, kao što je i istaknuto u preambuli Ugovora.”³⁵

Sud će kasnije promeniti prioritet plasmana ova dva cilja:

„Ekonomske ciljeve sproveden u čl. 119. Ugovora, tj. eliminacija iskripljenosti konkurencije između preduzeća osnovanih u različitim državama članicama, sekundaran je u odnosu na socijalni cilj sproveden istom odredbom, koji predstavlja izraz osnovnih ljudskih prava.”³⁶

Ugovorom iz Amsterdama iz 1997. godine, kojim je Unija iz ekonomske prerasla u političku zajednicu, pravno su regulisana ljudska prava, a naročito načelo jednakog tretmana za muškarce i žene i zabrana diskriminacije na osnovu pola.³⁷

³⁵ Case 43–75, *Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, Judgment of 8 April 1976, paras. 9, 10.

³⁶ Case C-50/96, *Deutsche Telekom AG v. Lilli Schröder*, (2000) ECR I-743, § 57.

³⁷ R. Etinski, I. Krstić, „EU Law on the Elimination of Discrimination”, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 212.

Ugovor iz Amsterdama eksplicitno uvodi u čl. 2. jednakost polova kao jedan od zadataka Zajednice. Takođe uvodi i novi čl. 13. koji omogućava Savetu da preduzme mere za borbu protiv raznih vrsta diskriminacije, uključujući i polnu.

Takođe je izmenama i dopunama uveden čl. 141. (nekadašnji čl. 119. Rimskog ugovora), tako da sada st. 1 garantuje „rad jednake vrednosti”, a st. 3. omogućava pravni osnov Savetu da usvoji mere kojima će dostići polnu jednakost u oblastima zaposlenja i zanimanja. Takođe, st. 4. dozvoljava državama članicama da usvoje ili održe mere pozitivne akcije za manje zastupljeni pol u odnosu na profesionalne karijere.³⁸

Od kada je Amsterdamski ugovor stupio na snagu, čl. 141. (st. 4) Ugovora dozvoljava pozitivne mere. Pozitivne mere znače da se različite situacije tretiraju različito i one generalno sprovode opšte pravilo o jednakosti i nediskriminaciji u situacijama sa grupama sa posebnim nedostacima. Ipak, prema praksi sudova Zajednice, pozitivne mere su pod kontrolom opšteg pravila o jednakosti i nediskriminaciji. One podležu testovima legitimnih ciljeva, proporcionalnosti i objektivnosti. To znači da će određeni legitimni ciljevi, ukoliko su im razlozi veće pravne težine, preovladati pozitivne mere. Odsustvo proporcionalnosti između pozitivnih mera i projektovanih ciljeva ili mogućnosti za arbitrarnu ocenu činjenica će delegalizovati pozitivne mere. St. 4. čl. 141. Ugovora glasi:

„Sa ciljem da se obezbedi potpuna jednakost u praksi između muškaraca i žena tokom radnog života, načelo jednakog postupanja neće sprečiti nijednu državu članicu da održava ili usvaja mere koje pružaju posebne prednosti nedovoljno zastupljenom polu u cilju olakšavanja nastavka stručne delatnosti ili sprečavanja odnosno nadoknade za nepovoljnosti u profesionalnoj karijeri.”³⁹

Glavni cilj pozitivne akcije je da se ukloni duboko ukorenjena društvena praksa koja ometa proces suštinske jednakosti u društvu. Postojanje pozitivne akcije pokazuje da postoje oblasti gde pravo, kao neutralno oruđe, pokazuje svoja ograničenja kao sredstvo za rešavanje društvenih sporova. Iako ne postoji precizna definicija pozitivne akcije u Evropskoj uniji, može se reći da ona obuhvata mnoge različite mere i strategije preuzete da bi nadoknadile ranije nepravde koje su pretrpele žene, ispravljajući trenutnu neravnopravnost između muškaraca i žena, prvenstveno u oblasti zaposlenja. Komisija Evropske zajednice je navela da:

„Koncept pozitivne akcije obuhvata sve mere koje imaju za cilj da ponište posledice diskriminacije u prošlosti, da eliminišu postojeću diskriminaci-

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, str. 154.

ju i da promovišu jednake mogućnosti muškaraca i žena, naročito u vezi sa vrstom ili stepenom poslova gde su pripadnici jednog pola nedovoljno zastupljeni.”⁴⁰

Čl. 141. u st. 2. govori da je „plata obična osnovna ili minimalna zarada ili plata i bilo koja druga naknada, bilo u novcu ili u naturi, koju radnik dobija direktno ili indirektno, u vezi sa svojim zaposlenjem, od svog poslodavca”. Evropski sud pravde veoma široko tumači značenje „plate”, a u cilju izbegavanja mogućnosti da zaposleni primaju isplate koje tehnički ne predstavljaju „platu”, ali imaju isti efekat. Evropski sud pravde proširuje koncept plate uključujući u njen pojam niz prednosti, kao što su putne povlastice, profesionalne penzije, plaćena bolovanja, obilje povlastica, plaćeno porodijsko odsustvo i nepravične otpremnine. Definicija plate je data u slučaju *Arbeiterwohlfahrt der Stadt Berlin protiv Botela*,⁴¹ gde Evropski sud pravde navodi da „plata” predstavlja „sve protivusluge, bilo u novcu ili u naturi, sadašnje ili buduće, koje radnici mogu da primaju, iako indirektno, u vezi sa svojim zaposlenjem, na osnovu zakona ili na dobrovoljnoj bazi”. Ova definicija je potvrđena u najnovijoj sudskoj praksi. O prvom predmetu *Garland protiv Britanske železnice*,⁴² gde porodica penzionisane radnice gubi popust na vozne karte, a porodica penzionisanog radnika ne gubi to pravo, odlučeno je 1982. godine. Ova povlastica neplaćanja smatrana je „platom”. Plaćeno bolovanje je takođe pokriveno značenjem plate i, s toga, bila bi diskriminacija isključiti ga iz šeme bolovanja radnika koji su radili manje od 10 časova nedeljno.⁴³

U slučaju *Sabbatini protiv Evropskog Parlamenta*,⁴⁴ dva zaposlena su tvrdila da su im bile odbijene „naknade za rad u inostranstvu” koje su isplaćivane radnicima koji su radili za kompanije u stranim zemljama. Evropska komisija je zauzela stav da ove naknade ne predstavljaju „plate”, jer su one bile samo nadoknada radnicima koji su morali da žive daleko od kuće da bi radili. Međutim, Evropski sud pravde je našao da ove naknade spadaju u pojam „plate”, zato što su tako blisko povezane sa poslom. U drugim slučajevima, Sud je držao da božićni dodatak poslodavca dat svim njegovim zaposlenima predstavlja „platu” isto kao i plaćanje zaposlenima koji su odsustvovali sa posla, na primer za vreme porodijskog odsustva.⁴⁵

⁴⁰ *Ibidem*, str. 241.

⁴¹ Case C-360/90, *Arbeiterwohlfahrt der Stadt Berlin v. Botel* [1992].

⁴² Case C-12/81, *Garland v. British Rail* [1982].

⁴³ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 230.

⁴⁴ Case C-32/71, *Sabbatini v. European Parliament* [1972].

⁴⁵ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 231.

Još jedno interesantno pitanje koje je nastalo pre Evropskog suda pravde, bilo je da li penzija može da se smatra „platom” u smislu čl. 141, koji podrazumeva sve dodatke od poslodavca, bilo direktne ili indirektne. U slučaju *Bilka Kaufhaus GmbH protiv Weber von Hartz*,⁴⁶ radnica koja je radila po skraćenom radnom vremenu je tvrdila da je bila diskriminisana u odnosu na radnike koji su radili puno radno vreme. Radnici koji su radili po skraćenom radnom vremenu su imali pravo na profesionalne penzije samo u slučaju da su radili za firmu minimum 15 od ukupno 20 godina, dok se ovaj limit nije odnosio na radnike koji su radili puno radno vreme. Kako su radnici sa skraćenim radnim vremenom većinom bile žene, gospođica Weber je tvrdila za ovakvu praksu da je indirektna diskriminacija. Evropski sud pravde je utvrdio da postoji razlika između penzija koje proizilaze iz ugovora (one su smatrane „platom”) i između penzija koje proizilaze iz zakona (one se mogu smatrati socijalnim osiguranjem). U ovom slučaju gospođica Weber je bila diskriminisana zbog toga što je penzija potpuno finansirana od strane poslodavca i isplaćena zaposlenom u vezi sa njegovim ili njenim zaposlenjem. S toga je smatrana „platom”.⁴⁷

Osim toga, u slučajevima *Arbeiterwohlfahrt der Stadt Berlin protiv Botela*,⁴⁸ *Odbor poverenika za dijalizu i transplantaciju bubrega protiv Lewarka*⁴⁹ i *Frees and Speckmann protiv Deutsche Bundespost*,⁵⁰ Evropski sud pravde je našao da zakonske kompenzacione isplate date radnicima koji su pohađali kurseve i obuke za povećanje znanja u njihovom poslu predstavljaju „platu”, zato što je ove kurseve i obuke omogućio poslodavac na osnovu zakonskih odredbi i ugovora o radu. U vodećoj odluci slučaja *Barber protiv Guardian Royal Exchange Assurance Group*,⁵¹ napravljena je jasna razlika između plate i socijalnog osiguranja. Ovde je radnik osporio ugovornu odredbu prema kojoj bi muški zaposleni imao neposredno pravo na penziju u 55. godini života, dok bi ženska radnica imala ovo pravo u 50. godini života. Sud je naglasio da, da bi se penzija smatrala „platom”, mora biti u potpunosti finansirana od strane poslodavca ili od strane poslodavca i radnika bez ikakvog doprinosa države. To znači da su penzije koje se smatraju socijalnim osiguranjem samo one koje su obezbeđene opštim zakonskim aktima kao pitanje socijale politike i koje su finansirane iz javnih nabavki. S toga, nekoliko povlastica, uključujući i zakone otpremnine, mogu predstavljati „platu” u smislu čl. 141.⁵²

⁴⁶ Case C-170/84, *Bilka Kaufhaus GmbH v. Weber von Hartz* [1986].

⁴⁷ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009.

⁴⁸ Case C-360/90, *Arbeiterwohlfahrt der Stadt Berlin v. Botel* [1992].

⁴⁹ Case C-457/93, *Kuratorium für Dialyse und Nierentransplantation v. Lewark* [1996].

⁵⁰ Case C-278/93, *Frees and Speckmann v. Deutsche Bundespost* [1996].

⁵¹ Case C-262/88, *Barber v. Guardian Royal Exchange Assurance Group* [1990].

⁵² R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, 2009, str. 233.

Načelo jednake plate za rad jednake vrednosti je namenjen da ispravi potcenjivanje poslova koje primarno obavljaju žene. Da bi se odlučilo o postojanju kršenja načela jednake plate, čl. 141. omogućava da osoba sa kojom se poredi oštećeni, mora biti angažovana na „jednakom poslu”, odnosno da obavlja rad jednake vrednosti. Da bi se ocenio rad, različiti faktori se moraju imati u vidu, kao što su:

- priroda posla namenjena pojedinim zaposlenima;
- obuka koje se zahteva za obavljanje ovih zadataka; i
- uslovi rada u kojima se obavljaju ove aktivnosti.

U nekim slučajevima lako je otkriti šta je rad jednake ili slične vrednosti. U slučaju *Jenkins protiv Kingsgate*,⁵³ Evropski sud pravde je priznao da rad jednake vrednosti nije samo identičan rad. Obično bi jednak rad trebalo da bude plaćen po jednakoj ceni. U slučaju *Macarthy Ltd. protiv Smith*,⁵⁴ žena je menjala svog muškog kolegu koji je zarađivao 60 funti nedeljno, dok je ona zarađivala 50. Sud je obrazložio da je neophodno naći stvarnu osobu za poređenje da bi se utvrdilo da li postoji diskriminacija u odnosu na vrednost plate. U ovom slučaju, stvarna osoba sa kojom se poredilo je bio zaposleni drugog pola, koji je radio u istoj ustanovi ili službi.⁵⁵

Ponekad, međutim, jednak rad neće biti plaćen po jednakoj stopi. U jednom slučaju, diplomirani psiholozi koji su radili kao psihoterapeuti, obavljali su isti posao kao i doktori medicine, a bili su manje plaćeni. Psiholozi su uglavnom bile žene, a doktori uglavnom muškarci, ali Evropski sud pravde nije našao bilo kakvu diskriminaciju, ističući da je veća plata doktora opravdana višom obukom i kvalifikacijama koju su imali. Ipak, u slučaju *Enderby protiv Frenchay zdravstvene uprave i državnog sekretara za zdravlje*,⁵⁶ žena logoped se žalila na polnu diskriminaciju, argumentujući da su pripadnici njene profesije, mahom ženske kolegice, bili znatno manje plaćeni od pripadnika uporednih profesija (kliničkih psihologa i farmaceuta) koji su mahom bili muškarci. Evropski sud pravde je naveo da „ako je plata logopeda značajnije manja od farmaceuta i ako su prvi gotovo isključivo žene, dok su drugi pretežno muškarci, postoji *prima facie* slučaj diskriminacije, barem kada su ta dva posla poslovi jednake vrednosti i kada statistike govore da je situacija opravdana”.⁵⁷

⁵³ Case C-96/80, *Jenkins v. Kingsgate* [1981].

⁵⁴ Case C-129/79, *Macarthy Ltd. v. Smith* [1980].

⁵⁵ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 233.

⁵⁶ Case C-127/92, *Enderby v. Frenchay Health Authority and the Secretary of State for Health* [1993].

⁵⁷ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 234.

2.3. Direktna primena čl. 119. Rimskog ugovora

Princip jednake zarade za rad jednake vrednosti uspešno je iskorišćen 1975. godine u odbrani Gabrijele Defren, koja je bila stjuardesa Belgijske nacionalne aviokompanije.⁵⁸

Prvog oktobra 1963. godine, Gabrijele Defren (Gabrielle Defrenne) je unapređena sa pozicije „air hostess” (domaćica u avionu) u poziciju „cabin steward, air hostess/principal cabin attendant” (kabinsko osoblje) u belgijskoj aviokompaniji „Société Anonyme Belge de Navigation Aérienne” (u daljem tekstu *Sabena*). Novi ugovor potpisan u vreme njenog unapređenja sadržao je klauzulu kojom se zahteva da svi članovi kabinskog osoblja ženskog pola prekinu radni odnos u svojoj četrdesetoj godini života. Shodno ovom ugovoru, Defrenova je bila obavezna da prekine sa radom 15. februara 1968. godine i primi otpremninu u iznosu od jednogodišnje plate. Gabrijele Defren je podnela tužbu protiv *Sabene* pred Tribunal du Travail (u daljem tekstu Sudu) u Briselu zahtevajući naknadu za 1) razliku u plati koju je ona primila i plati koju bi primio zaposleni muškarac koji obavlja poslove na istoj poziciji i koji je iste starosne dobi kao i ona i 2) razliku u penziji i otpremnini između muških i ženskih zaposlenih. Sud je odbacio tužbu, a žalba je uložena Sudu rada u Briselu. Uvidevši da rešavanje ovog predmeta zahteva tumačenje čl. 119. Ugovora o osnivanju Evropske ekonomske zajednice odnosno Rimskog ugovora (u daljem tekstu Ugovora), Sud rada je isti poverio Sudu pravde Evropske zajednice radi prethodnog odlučivanja, u skladu sa čl. 177. Rimskog ugovora. Čl. 119. Ugovora uvodi u nacionalna prava izvornih država članica koncept jednake plate za jednak rad između muškaraca i žena i time direktno daje pravo na tužbu pred nacionalnim sudovima bez obzira da li je država članica preuzela mere da in-korporiše odredbe Ugovora u svoje nacionalno pravo ili nije.⁵⁹

Čl. 119. je bio jedna od brojnih odredbi Ugovora namenjenih promovisanju poboljšanja uslova života i uslova rada evropskih naroda. Iako su države članice ratifikovale čl. 119. kao sastavni deo Rimskog ugovora, i dalje je ostalo pitanje u kojoj meri odredbe Ugovora stvaraju neposredno primenljiva prava i obaveze u okviru pravnog sistema države članice. Mera u kojoj odredbe Ugovora imaju direktno dejstvo unutar država članica u odsustvu implementacije kroz nacionalno zakonodavstvo je pitanje koje se Sudu konstantno vraćalo. U slučaju *N. V. Kompanija za opšti transport i špediciju, Van Gend & Loos pro-*

⁵⁸ Saopštenje Komisije za Evropski parlament, Evropski savet, Evropski ekonomski i socijalni odbor i Odbor regiona, „Strategija za ravnopravnost žena i muškaraca od 2010. do 2015. godine.”

⁵⁹ *Gabrielle Defrenne v. Société Anonyme Belge de Navigation Aérienne Sabena*, Case 43-75, HeinOnline -- 7 Ga. J. Int'l & Comp. L. 195 1977.

tiv Tarifnog odbora Holandije,⁶⁰ za čiju odluku se kaže da je najbitnija sudska odluka ikad izrečena u oblasti individualnih prava, Sud je ustanovio princip da Ugovor ne stvara samo niz pravila kojima će se upravljati međunarodnim odnosima država članica, već i da će ustanoviti prava i obaveze koji su direktno primenljivi u nacionalnim sudovima država članica od strane njihovih građana koji su takođe subjekti Ugovora. Međutim, ovakav stav je bio ograničen u svojoj primeni; odredbe Ugovora su imale direktne pravne posledice na nacionalno pravo jedino u slučaju 1) da je postavljena jasna i bezuslovna zabrana koja se poziva na negativnu, a ne na pozitivnu obavezu, i 2) da se ne zahteva od država članica sprovođenje zakona u cilju izvršavanja. Ako su ovi kriterijumi zadovoljeni, član Ugovora „po samoj svojoj prirodi, savršeno proizvodi direktno dejstvo na pravni odnos između država članica i njihovih građana”. Navedeno je da odluka u slučaju *Van Gend* „stavlja van snage za Zajednicu tradicionalni pristup, pri čemu svaka država potpisnica Ugovora samostalno određuje snagu i primenljivost ugovora na privatna lica”.⁶¹

Rezultat u praksi je bio takav da je svaki pojedinac mogao da upotrebi odredbe Ugovora pre obraćanja nacionalnim sudovima i da postigne dodatno saslušanje pre obraćanja Sudu pravde u skladu sa čl. 117.⁶²

Prvo od ovih ograničenja je delimično uklonjeno u slučaju *Salgoil S. p. A. protiv Ministarstva spoljne trgovine Republike Italije*,⁶³ u kojem je Sud držao da čl. 33, st. 1. i čl. 32. Ugovora, nemaju direktno dejstvo, zato što ovi članovi obuhvataju i afirmativnu obavezu da deluju na deo države. Međutim, Sud je naveo da su ovi članovi bili dovoljno specifični i da su ostavili malo diskrecionog prava državama u vezi sa saglasnošću, odredbama bi bilo dato direktno dejstvo, mada u prirodi afirmativno. Ovaj stav značajno je proširen za direktnu primenljivost slučajem *Van Gend*.⁶⁴

U slučaju *Defrenne protiv Sabene*, od Suda pravde je zatraženo tumačenje posebnog člana Ugovora, da odredi njegov uticaj na domaće pravo izvornih država članica, u odsustvu sprovođenja zakona. Sud je suočen sa pitanjem da li čl. 119. ima direktno dejstvo i da li stvara lična prava za pojedince na koja su se članice obavezale da će ih priznati i štiti. Afirmativan odgovor na ovo pitanje je zahtevao da Sud ode dalje i stvori preporuke za odnosni sud u vezi sa vremenskim rokom nametnutim članici za priznanje načela jednake plate.⁶⁵

⁶⁰ *NV Algemene en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*, Case 2662, February 5, 1963.

⁶¹ *Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, Case 43-75, HeinOnline -- 7 Ga. J. Int'l & Comp. L. 195 1977.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *S. p. A. Salgoil v. Italian Ministry of Foreign Trade*, Case 13/68, January 1969.

⁶⁴ HeinOnline -- 7 Ga. J. Int'l & Comp. L. 195 1977.

⁶⁵ *Ibidem*.

Nakon obrazloženja ovih slučajeva, Sud je ponovio kriterijum po kojem je morala biti određena direktna primenljivost odredbe Ugovora. Standard koji je koristio, da bi odredbom direktno dodelio pravo pojedincu da je primeni u nacionalnim sudovima, je da odredba:

- 1) mora biti jasna i dovoljno precizna u svom sadržaju;
- 2) ne može sadržati nikakva ograničenja;
- 3) mora biti kompletna, tako da ni članice ni Zajednica ne moraju da preduzimaju korake naknadne primene da bi osigurale zahtev nacionalnih sudova. Sud je našao da čl. 119. ispunjava ove zahteve.⁶⁶

Sud je tada doneo preporuku o roku odnosno datumu stupanja na snagu u vezi sa zahtevom iz čl. 119. Generalno, čl. 8 i posebno formulacija čl. 119, omogućavali su da će pravo na jednaku platu biti obezbeđeno krajem prvog prelaznog perioda, 1. januara 1962. godine. Neposredno pre ovog datuma, države članice su usvojile rezoluciju kojom se rok produžava na 31. decembar 1964. godine. Sud se suočio sa pitanjem da li je ova zajednička rezolucija sposobna da produži vreme za direktan zahtev iz čl. 119. Ako je na ovo pitanje odgovor afirmativan, ne treba smatrati da je odredba bila na direktnoj snazi u trenutku kada je tužilja zaključila novi ugovor sa *Sabenom* 1. oktobra 1963. godine. Sud je, oslanjajući se na prethodna dva slučaja, odlučio da su države članice nemoćne da izmene čiste odredbe čl. 119. Rimskog ugovora i proglasio je da rezolucija nije ništa više od političkog akta kojim se izražava briga za implementaciju čl. 119.⁶⁷

Zbog nemogućnosti utvrđivanja na svakako opštem nivou, na kojem bi plate bile fiksne u bilo koje vreme pre donošenja odluke u slučaju *Sabena*, sud je dalje ograničio dejstvo presude, kako bi isključio potraživanja po osnovu plate u periodu pre donošenja odluke. Pri ograničavanju retroaktivnog dejstva svoje odluke, Sud je pokazao da priznaje eventualne ekonomske posledice za kompanije koje su predmet odlučivanja, kao i da ovim ograničenjem primene štiti ova preduzeća od mogućeg bankrota.⁶⁸

U skladu sa tadašnjim trendom Suda pravde, držanje u slučaju *Sabena* protezalo je dejstvo čl. 119. direktno na nacionalno pravo država članica, dajući pojedincima pravo da se koriste ovom odredbom od 1. januara 1962. godine, do kraja prvog prelaznog perioda nametnutim Rimskim ugovorom. Ovakvom izjavom, Sud je demonstrirao da je moćan, autonomni entitet, koji ne podleže pritisku država članica, Saveta ministara ili Komisije Evropske zajednice. Odluka je uspostavila definiciju kriterijumima za određivanje činjenice da li je

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ *Ibidem.*

određenoj odredbi Ugovora dato direktno dejstvo. Čl. 119. je uspešno ispunio ovaj kriterijum i postao, zapravo, deo domaćeg prava svih država članica.⁶⁹

Dok je većina država članica ili donela zakon o jednakoj plati ili se oslanjala na ustavnu odredbu koja dozvoljava zaposlenima da tuže poslodavce, nekim državama članicama je dat zadatak da pregovaraju sa sindikatima i poslodavcima o uslovima jednake plate. U okviru odluke donete u slučaju *Sabena*, činilo se prilično sumnjivim da će ova praksa biti dopustljiva kao načelo jednake plate, jer je ona tada sve više predstavljala direktno zakonsko pravo.⁷⁰

Držanje u slučaju *Sabena* i jezik čl. 119, nisu dosegli do mnogih drugih oblika polne diskriminacije koji postoje u društvu. Slučaj *Sabena* je bio ograničen na polnu diskriminaciju u oblasti jednake plate za jednak rad i nije imao direktno dejstvo na takve oblasti kao što su diskriminacija pri zaposlenju i promocija politike jednakosti. Ova odluka je, međutim, bila dodatni korak pokretu za smanjenje socijalnih i ekonomskih nejednakosti, koje proizilaze iz diskriminacije zasnovane na polu radnika.⁷¹

Priznanje osnovnih ličnih prava je jedno od opštih pravnih načela koje Sud pravde mora garantovati. „Zaštita ovih prava, iako inspirisana ustavnom tradicijom zajeničkom svim državama članicama, mora biti prenet na strukturu i ciljeve Zajednice.” U ovom lancu slučajeva, koji kulminira odlukom u slučaju *Sabena*, sud je razvio sistem evropskog prava koji je bio apsolutno neophodan da bi evropske zemlje postale velika ekonomska institucija.⁷²

2.4. Direktiva 75/117/EEZ

Dostignuća Evropske unije u pogledu unapređivanja ravnopravnosti žena i muškaraca pomogla su da se životi mnogih građanki i građana Evrope izmene nabolje i stvorila su osnovu na kojoj mi sada moramo graditi društvo, stvarno zasnovano na rodnoj ravnopravnosti.⁷³

Prava koja su proizašla iz slučaja Defrenove predstavljaju čvrsto ustanovljeno nasleđe žena Evropske unije. Ovaj slučaj je doveo do usvajanja prvih evropskih direktiva o ravnopravnosti polova.⁷⁴

⁶⁹ *Ibidem.*

⁷⁰ *Ibidem.*

⁷¹ *Ibidem.*

⁷² *Ibidem.*

⁷³ Saopštenje Komisije za Evropski parlament, Evropski savet, Evropski ekonomski i socijalni odbor i Odbor regiona, „Strategija za ravnopravnost žena i muškaraca od 2010. do 2015. godine”.

⁷⁴ *Ibidem.*

Pored obaveza država članica da ukinu svaku diskriminaciju između muškaraca i žena koja proističe iz zakona, uredbi ili administrativnih odredbi i koja je u suprotnosti sa načelom jednake plate, one se obavezuju i da preuzmu mere koje će obezbediti da odredbe u kolektivnim ugovorima, platnim razredima, pravilnicima o platama ili pojedinačnim ugovorima o radu koji krše načelo jednake plate, mogu biti proglašene ništavim. Direktiva od 10. februara 1975. godine (Council Directive 75/117/EEC)⁷⁵ o približavanju zakona država članica koje se odnose na primenu načela jednake plate muškaraca i žena, nameće drugu obavezu državama članicama. One moraju da obezbede efikasna sredstva za sprovođenje ovog načela, kao i da zaštite zaposlene od otkaza od strane poslodavca kao reakcije na žalbu unutar preduzeća ili bilo kog pravnog postupka u cilju obezbeđivanja poštovanja načela jednake plate.⁷⁶

Zaposleni treba da budu informisani o merama usvojenim od strane države članice u skladu sa ovom Direktivom. Nije bilo dovoljno obavezati državu članicu da samo implementira načelo jednake plate. Za primenu načela jednake plate bile su neophodne i dodatne mere. Državama članicama je za donošenje zakona i drugih propisa dat rok od godinu dana od njenog proglašenja.⁷⁷

Direktiva 75/117 u svom čl. 1. omogućava da kvalifikacija poslova može biti način da se odredi da li muškarac i žena obavljaju posao iste ili slične vrednosti. Tako, poslove koji nisu identični, ali se smatra da su iste vrednosti, treba klasifikovati u istu grupu ili razred. Kao što je zahtevano u čl. 1, a sada čl. 4, st. 2, konsolidovane Direktive „tamo gde je za određivanje plate korišćena sistematizacija poslova, ona će biti bazirana na istom kriterijumu i za muškarce i za žene i tako sačinjena da isključi diskriminaciju na osnovu pola”.⁷⁸

Ovaj način je bio istaknut u slučaju *Rummler protiv Dato-Druck*⁷⁹, gde je nemačka štamparija usvojila šemu ocenjivanja radi klasifikacije poslova na osnovu napora mišića. Gospođica Rummler je argumentovala da je nošenje 20 kg paketa težak fizički zadatak za nju, a ne osrednji napor kao što je klasifikovano. Evropski sud pravde je našao da se priroda posla mora razmotriti objektivno, ali je naglasio da kada se izračunava količina fizičkog napora, kriterijum se ne može bazirati samo prema merilima jednog pola. S toga, Sud je tvrdio da, ako priroda posla dozvoljava, i drugi kriterijumi takođe moraju biti

⁷⁵ COUNCIL DIRECTIVE of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women (75/117/EEC).

⁷⁶ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 99.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Case C-237/85, *Rummler v. Dato-Druck* [1986].

predviđeni za klasifikaciju posla, kao što su znanje, koncentracija, odgovornost itd. Osim toga, Sud je razmatrao slučaj gde je minimalna plata za svaki razred bila ista za oba pola, ali prosečna plata za svaki razred je bila niža za žene nego za muškarce. Zaključio je da je zabranjeno primenjivati neutralan kriterijum, koji je rezultirao diskriminaciju ženskih radnika i da kriterijumi moraju biti „od značaja za određene zadatke poverene radnicima u pitanju”.⁸⁰

Ova Direktiva je konsolidovana i ponovljena Direktivom Evropskog parlamenta i saveta od 5. jula 2006. godine (Directive 2006/54/EC)⁸¹ o sprovođenju načela jednakih mogućnosti i jednakog tretmana muškaraca i žena u oblasti zapošljavanja i zanimanja.

Preporuka R(96)5 Odbora Ministara država članica o usklađivanju poslovnog i porodičnog života⁸² takođe zahteva ukidanje diskriminacije između žena i muškaraca na tržištu rada i promovisanje smanjenja platnih razlika između zanimanja u kojima dominiraju žene i onih kojima dominiraju muškarci, te smanjenje platnih razlika između žena i muškaraca u okviru istog zanimanja.

3. TRENUTNA SITUACIJA U EU: „DAN JEDNAKE PLATE”

Žene u Evropi trenutno zarađuju u proseku 17,5% manje od muškaraca. Ova nejednakost ima uticaj na žene tokom njihovih života, a posebno kad odu u penziju, jer manje plate dovode do smanjenja penzija i većeg rizika od siromaštva u starosti.

Radi podizanja svesti o postojanju jaza između plata pripadnika različitog pola, Evropska komisija pokreće Evropski dan jednake plate (European Equal Pay Day) koji će postati godišnji događaj širom Evrope. Kroz svoj razvoj, EEPD će obezbediti aktivnosti u pravcu podizanja svesti o jazu između plata pripadnika različitog pola i o potrebi da se preduzmu mere da bi se taj jaz zatvorio.

Taj datum, koji će varirati svake godine u zavisnosti od proseka jaza između plata pripadnika različitog pola koje obezbeđuje Evrostat, obeležava dan do kojeg žene treba da rade kako bi zaradile istu godišnju platu kao i muškar-

⁸⁰ R. Etinski, I. Krstić, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009, str. 234.

⁸¹ DIRECTIVE 2006/54/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation.

⁸² Recommendation No. R(96)5 of the Committee of Ministers to Member States on Reconciling Work and Family Life, Council of Europe, 1996.

ci. Dok će muškarac dobiti svoju platu 31. decembra, zbog jaza između plata pripadnika različitog pola, žena u Evropi u 2011. godini će biti obavezna da radi do 5. marta naredne godine da bi zaradila isto.

Ovaj Evropski dan se gradi na uspehu nacionalnih Dana jednake plate, koji se održavaju u jednom broju država članica Evropske unije.

Španija je organizovala dan jednake plate 22. februara, a Grčka 16. marta 2011. godine. Dan jednake plate je organizovan u Nemačkoj i Belgiji 25. marta, u Poljskoj i Estoniji 12. aprila, u Austriji 13. aprila i u Francuskoj 15. aprila. Sledeći dan jednake plate u Velikoj Britaniji će se održati 4. novembra. Dan jednake plate takođe je organizovan i u Holandiji u poslednjih nekoliko godina.⁸³

4. ZAKLJUČAK

U evropskom pravu ravnopravnost polova je promovisana u osnovni cilj integrisan u sve aktivnosti Unije, a stvoren je i zavidan broj dokumenata, što primarnog što sekundarnog karaktera, kojim se ova problematika uređuje jedinstveno za čitavu teritoriju EU. Ipak, nemoguće je ignorisati činjenicu da i pored svega toga žene još uvek nisu jednake u pravima i tretmanu sa muškarcima, što jasno pokazuju statistički podaci. Pitanje je da li će ikada biti moguće pomiriti zahteve koje pred ženu stavlja kapitalizam i tržišna ekonomija, sa jedne strane, i društvo koje i dalje čvrsto stoji na patrijahalnim principima, sa druge. U svakom slučaju, evropsko pravo jasno priznaje ženi njenu posebnost i različitost, što mu u samoj osnovi daje demokratski karakter.

Prvi princip koji se javlja u vezi sa rodnom ravnopravnošću u EU je princip jednake plaćenosti za rad jednake vrednosti i pominjan je u Rimskom ugovoru 1957. godine. Princip jednakog tretmana žena i muškaraca inkorporisan je u ugovore Evropske zajednice od osnivanja Evropske ekonomske zajednice 1957. godine i implementiran je u konkretnim oblastima preko zakonodavstva Evropske zajednice. Čl. 2. Ugovora o osnivanju EZ predviđa da promovisanje jednakosti između žena i muškaraca predstavlja odgovornost Evropske zajednice. Čl. 3. (st. 2) Ugovora o osnivanju EZ naglašava cilj Zajednice da eliminiše nejednakosti i promoviše jednakost između žena i muškaraca u svim aktivnostima predviđenim prvim stavom istog člana.

Međutim, iako je evropska strategija uvek postojala u Evropskoj uniji, razlika u platama muškaraca i žena, samo trećina mesta za žene na upravljačkim mestima i neuporedivo više nezaposlenih žena nego muškaraca, činjenice su koje postoje i danas, uprkos svim preduzetim akcijama. Žene moraju da se

⁸³ <http://ec.europa.eu>, First European Equal Pay Day – 5 March 2011 04/03/2011.

nose sa teškim nasleđem koje sadrži ekonomsku deprivilegovanost i neadekvatnu pravnu zaštitu (i to ne samo u zemljama koje nisu članice Evropske unije) i duboko ukorenjenim sistemom vrednosti koji stavlja žene na jednu ili više lestvica ispod muškaraca. Ove razlike u platama među polovima u Evropskoj uniji polako se smanjuju, ali još uvek iznose skoro 18% u korist plata muškaraca. Ono što je poražavajuće je da ovakva razlika u platama postoji čak i u Evropskoj komisiji, izvršnom telu EU, koja bi prva trebalo da dâ primer nediskriminacije plaćenosti žena i muškaraca.

Koliko je situacija neprihvatljiva još bolje se vidi kad se zna da muškarci u EU, bez obzira da li rade puno ili skraćeno radno vreme, učestvuju sedam sati nedeljno u neplaćenim kućnim poslovima. Žene, naprotiv, u kući rade 35 sati nedeljno ako na poslu rade skraćeno vreme i 24 sata ako su zaposlene s punim radnim vremenom. Nadalje, posao u kući onemogućava žene da se posvete karijeri u istoj meri kao i muškarci, tako da se ne može smanjiti razlika u platama dok se ne poveća doprinos muškaraca u kućnim poslovima. Problem leži u neadekvatnom usklađivanju privatnog i profesionalnog života i obaveza koje nisu adekvatno raspoređene između muškaraca i žena. Žene u EU su uskraćene i zbog sistema plata koji podrazumeva veća primanja za duži radni staž, zato što one moraju da uzimaju odsustvo zbog rađanja dece. Kraći radni staž podrazumeva i niže plate koje onda povlače i niže penzije. Na taj način žene osećaju posledice na svojoj plati tokom čitavog svog života, čak i u penziji, jer zbog trudnoće odsustvuju sa posla. Žene su često primorane da traže manje plaćen posao ili onaj sa skraćenim radnim vremenom, što dalje doprinosi smanjenju njihovih zarada, a sve zbog neplaćenog posla kod kuće. Uprkos zaključku koji se nameće da su žene u Evropi sigurno manje obrazovane od muškaraca zbog kućnih poslova i materinstva, žene su u proseku više školovane (skoro 60% fakultetski obrazovanog stanovništva Evropske unije čine žene, i paradoksalno, opet su manje plaćene).

Evropska unija je svoj odgovor na pitanje rešavanja jaza između plata muškaraca i žena već dala kroz celokupan pravni okvir: direktive, evropske zakone, strategije i praksu koji obezbeđuju zaštitu od diskriminacije žena po pitanju plata, kao i brojnim primerima gde je unutar svojih organa povećala broj zaposlenih žena i izjednačavala njihove zarade sa zaradama muškaraca. I pored mnogih organizacija u EU koje se trude i lobiraju da se ovakav položaj žena izmeni, još uvek postoji jedan broj žena koji se rezignirano miri sa takvom situacijom i prihvata svoj nepovoljan položaj, što svakako dodatno otežava borbu Evropske unije za nediskriminaciju u pogledu plata. Ali ono na čemu Evropska unija treba da insistira i dalje je edukacija žena po pitanju gender pay gap-a, jer najveći problem se nalazi upravo u neznanju: naime, većina

žena nije ni svesna da je diskriminisana po ovom osnovu, pa samim tim ni upućena u sva sredstva pomoću kojih se može boriti za ostvarivanje izjednačavanja svog ekonomskog položaja sa položajem muškaraca.

Na kraju, kao što Džulijet Mičel reče: „Žene su najduža revolucija.”

LITERATURA

- 100 words for equality: A glossary of terms on equality between women and men*, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998.
- COUNCIL DIRECTIVE 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women.
- DIRECTIVE 2006/54/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation.
- Evropska unija i rodna ravnopravnost 1*, Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, Novi Sad, 2008.
- Evropska unija i rodna ravnopravnost 2*, Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, Novi Sad, 2009.
- Etinski, Rodoljub, Krstić, Ivana, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, POGESTEI editions, Maribor–Belgrade, 2009.
- First European Equal Pay Day – 5 March 2011 04/03/2011, <http://ec.europa.eu>
- Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit*, UNDP, Bratislava, 2007.
- „Gender Pay Gap” Memo/07/297, Brisel, 18. jul 2007. godine.
- „Gender Pay Gap” Memo/09/91, Brisel, 3. mart 2009. godine.
- Jašarević, Senad, citat preuzet sa predavanja „Ravnopravnost polova u oblasti rada.”
- Pajvančić, Marijana, *Pravni okvir ravnopravnosti polova*, 2008.
- Recommendation No. R(96)5 of the Committee of Ministers to Member States on Reconciling Work and Family Life, Council of Europe, 1996.
- Saopštenje Komisije za Evropski parlament, Evropski savet, Evropski ekonomski i socijalni odbor i Odbor regiona, „Strategija za ravnopravnost žena i muškaraca od 2010. do 2015. godine”.
- The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), OUN, Generalna skupština, 1979.
- Treaty Establishing the European Community, as Amended by Subsequent Treaties, Rome, 25 March, 1957.

PRESUDE EVROPSKOG SUDA PRAVDE

- Case 43-75, *Gabrielle Defrenne v. Société Anonyme Belge de Navigation Aérienne Sabena*, Jugment of 8 April 1976.
- Case C-50/96, *Deutsche Telekom AG v. Lilli Schröder*, (2000) ECR I-743.
- Case C-360/90, *Arbeiterwohlfahrt der Stadt Berlin v. Botel* [1992].
- Case C-12/81, *Garland v. British Rail* [1982].
- Case C-32/71, *Sabbatini v. European Parliament* [1972].
- Case C-170/84, *Bilka Kaufhaus GmbH v. Weber von Hartz* [1986].
- Case C-360/90, *Arbeiterwohlfahrt der Stadt Berlin v. Botel* [1992].
- Case C-457/93, *Kuratorium für Dialyse und Nierentransplantation v. Lewark* [1996].
- Case C-278/93, *Frees and Speckmann v. Deutsche Bundespost* [1996].
- Case C-262/88, *Barber v. Guardian Royal Exchange Assurance Group* [1990].
- Case C-96/80, *Jenkins v. Kingsgate* [1981].
- Case C-129/79, *Macarathys Ltd. V. Smith* [1980].
- Case C-127/92, *Enderby v. Frenchay Health Authority and the Secretary of State for Health* [1993].
- Case C-237/85, *Rummler v. Dato-Druck* [1986].
- NV Algemene en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*, Case 2662, February 5, 1963.
- S. p. A. Salgoil v. Italian Ministry of Foreign Trade*, Case 13/68, January 1969.

ОДЛУКЕ СУДСКЕ ПРАКСЕ

ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА У СТИЦАЈУ – чл. 60. ст. 2. т. 2. КЗ

Из образложења:

Када су у питању кривична дела у стицају, процена који је кривични закон блажи за учиниоца врши се према конкретним околностима за свако дело посебно, што је првостепени суд урадио у конкретној кривично-правној ствари, али се не може комбиновано применити и стари и нови кривични закон, а када је у питању који закон треба применити приликом примене општих института, посебно правила која се односе на изрицање јединствене казне за кривична дела у стицају, правило је да се примене одредбе новог закона када се ради о одмеравању јединствене казне за кривична дела у стицају.

Стога је неоснован жалбени навод браниоца окривљеног, да је првостепени суд приликом утврђивања јединствене казне затвора за кривична дела у стицају, требао применити чл. 48. ст. 2. т. 2. КЗЈ (*Службени лист СРЈ* 61/01 од 9. новембра 2011), закон који је важио у време извршења кривичних дела, када је у питању окривљени, који је и изјавио жалбу.

(Пресуда Вишег суда у Чачку К 45/10 од 18. априла 2011. и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж 2815/11 од 21. децембра 2011.)

КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕШКО УБИСТВО У ПОКУШАЈУ ИЗ чл. 114. ст. 1. т. 6. и 11. У ВЕЗИ СА чл. 30. КЗ

КАДА ЈЕ ОКРИВЉЕНИ ПОКУШАО ДА ЛИШИ ЖИВОТА ВИШЕ ЛИЦА КОЈИ СУ ПОСТУПАЛИ КАО СЛУЖБЕНА ЛИЦА – ПОЛИЦАЈЦИ

ПРИ ХВАТАЊУ И ЛИШЕЊУ СЛОБОДЕ ОКРИВЉЕНОГ – ТАДА ЈЕ ИЗВРШИО КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕШКО УБИСТВО У ПОКУШАЈУ ИЗ чл. 114. ст. 1. т. 6. и 11. У ВЕЗИ СА чл. 30. КЗ, А НЕ КРИВИЧНО ДЕЛО ИЗ чл. 24. ЗАКОНА О ЈАВНОМ РЕДУ И МИРУ.

Из образложења:

Оценом изведених доказа, првостепени суд је извео правилан закључак да је окривљени критичног дана у селу ... извршио кривично дело тешко убиство у покушају из чл. 114. ст. 1. т. 6. и 11. КЗ у вези са чл. 30. којом приликом је окривљени испалио више метака из пиштоља у правцу одакле су долазили оштећени који су иначе полицајци и који су предузимали службене радње лишење слободе окривљеног, па на растојању од 15 m, окривљени је у правцу оштећених бацио ручну бомбу која је експлодирала у близини службеног возила полиције и којом приликом је један од оштећених лица и повређен. Код чињенице да је окривљени прво пуцао из пиштоља, а после тога је бацио ручну бомбу у правцу оштећених полицајаца, исти је био свестан да бомба представља експлозивно средство подобно да лиши живота више лица – службених лица, а што је и хтео, па је правилан закључак првостепеног суда да је окривљени извршио кривично дело са директним умишљајем.

Неоснован је жалбени навод браниоца окривљеног да је у овом делу првостепени суд погрешно применио правну квалификацију јер се у конкретном случају ради о кривичном делу из чл. 24. Закона о јавном реду и миру који је био на снази у време извршења кривичног дела.

(Пресуда Вишег суда у Чачку К 45/10 од 18. априла 2011. и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж 2815/11 од 21. децембра 2011.)

КРИВИЧНО ДЕЛО ПРЕВАРА – чл. 208. ст. 3. У ВЕЗИ СА ст. 1. КЗ

ТАКОЗВАНА „ПРЕВАРНА НАМЕРА” КАО БИТАН ЕЛЕМЕНАТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРЕВАРЕ ИЗ чл. 208. ст. 3. У ВЕЗИ СА ст. 1. КЗ ИМА СЕ УТВРЂИВАТИ НА ОСНОВУ СВИХ ОКОЛНОСТИ КОНКРЕТНОГ СЛУЧАЈА, А ПОСЕБНО ИЗ ПОНАШАЊА ОКРИВЉЕНОГ.

Из образложења:

Намера прибављања противправне имовинске користи представља субјективни однос учиниоца према кривичном делу и због тога се мора утврђивати на основу понашања окривљеног тј. радњи које је предузимао али и свих других околности кривичних дела у питању.

На основу наведеног, Апелациони суд налази да првостепени суд није могао своје закључке засновати само на изјавама окривљеног датим у моменту и након закључења уговора, већ је приликом оцене постојања

преварне намере, морао са посебном пажњом ценити и несумњиво утврђене чињенице управо везане за понашање окривљеног и радње које је предузимао након преузимања камиона и то: да је од укупне цене – 9.000 евра платио само износ од 50 евра, да је на захтев оштећеног одбио да врати камион, све време га уверавајући да ће му исплатити уговорену цену, а истовремено по сопственом признању, предметни камион је користио за обављање превозничке делатности, као и то да је након покретања поступка постао недоступан државним органима, па је тек у склопу тих чињеница могао изводити закључке о постојању односно непостојању преварне намере.

(Пресуда Основног суда у Чачку К 147/10 од 28. септембра 2011. и решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж 5030/11 од 12. марта 2012.)

КРИВИЧНО ДЕЛО ПОСЛУГА – чл. 365. КЗ

БИТАН ЕЛЕМЕНТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПОСЛУГА ИЗ чл. 365. КЗ – НАМЕРА ДА СЕ ПОВЕРЕНИМ НОВЦЕМ НЕОВЛАШЋЕНО ПОСЛУЖИ, ИМА СЕ УТВРЂИВАТИ ИЗ СВИХ ОКОЛНОСТИ КОНКРЕТНОГ СЛУЧАЈА.

Из образложења:

Пресудом првостепеног суда окривљени, као судски извршитељ, је оглашен кривим да је извршио кривично дело послуга из чл. 365. КЗ.

Првостепени суд је дао потпуне разлоге које у свему прихвата и другостепени суд о томе због чега је прихватио одбрану окривљеног да није имао намеру да новац наплаћен у поступку извршења од дужника при своји, будући да су износи наплаћивани у ратама, да је имао у раду велики број предмета, да је алкаво поступао у предаји новца, да се извесни период налазио на боловању и годишњем одмору, да срањвење и улагање издаваних признаница у предмете није учинио зато што је изгубио блок признаница, да посао који је намеравао да уради није учинио јер је лишан слободе због саобраћајне незгоде, а због које је касније правноснажно осуђен на казну затвора у трајању од 5 година.

Даље, окривљени је уз пратњу затворских стражара изведен из притвора да се раздужи са предметима и одмах је предао 320.000,00 динара који се новац налазио код њега и сачинио признанице и раздужио у одређеном броју предмета, а касније су у три наврата доношени предмети од куће окривљеног са новцем тако да се окривљени у целини раздужио, извршене су уплате у судски депозит и новац је предат повериоцима.

Правилан је закључак првостепеног суда да је окривљени поступао са директним умишљајем јер је био свестан својих радњи као и узрочне везе између ових радњи и забрањене последице при чему је хтео да новац који

му је поверен у служби користи, али да није постојао циљ – намера да се поверени новац присвоји, већ само да се неовлашћено истим послужи.

(Пресуда Основног суда у Чачку К 9284/10 од 21. октобра 2011. и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж 832/12 од 15. марта 2012.)

**КРИВИЧНО ДЕЛО УВРЕДА ИЗ чл. 170. ст. 2
У ВЕЗИ СА ст. 1. КЗ И ПРЕСУДА КОЈОМ СЕ ОКРИВЉЕНИ
ОСЛОБАЂА ОД ОПТУЖБЕ – чл. 355. т. 1. ЗКП**

НИЈЕ ОСТВАРЕНА КВАЛИФИКАТОРНА ОКОЛНОСТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА УВРЕДЕ ИЗ чл. 170. ст. 2. У ВЕЗИ ст. 1. КЗ АКО СУ УВРЕДЉИВЕ РЕЧИ УПУЋЕНЕ ПУТЕМ МОБИЛНОГ ТЕЛЕФОНА.

Из образложења:

Пресудом првостепеног суда окривљени је ослобођен од оптужбе применом чл. 355. т. 1. ЗКП да је извршио кривично дело увреда из чл. 170. ст. 2. у вези са ст. 1. КЗ, кривично дело клевета из чл. 171. ст. 2. КЗ и кривично дело изношење личних и породичних прилика из чл. 172. ст. 2. у вези са ст. 1. КЗ.

По оцени другостепеног суда, правилно је првостепени суд закључио да у наведеним радњама окривљене нема елемената кривичног дела које су претходно наведени, а који се приватном тужбом стављају на терет, с обзиром да је за постојање квалификованих облика наведених кривичних дела потребно да су иста извршена путем штампе, радија, телевизије или сличних средстава или на јавном скупу, а што није случај у конкретној ситуацији, будући да су наведене поруке послате путем мобилног телефона непосредно приватном тужиоцу.

(Пресуда Основног суда у Чачку К 321/11 од 14. децембра 2011. и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж 973/12 од 16. марта 2012.)

КРИВИЧНО ДЕЛО ПРЕВАРА ИЗ чл. 208. ст. 3. У ВЕЗИ СА ст. 1. КЗ

БИТАН ЕЛЕМЕНТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРЕВАРЕ ИЗ чл. 208. ст. 3. У ВЕЗИ СА ст. 61. КЗ ЈЕ ПРИБАВЉАЊЕ ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ АЛИ САМО У ДИНАРСКОМ, А НЕ У ДЕВИЗНОМ ИЗНОСУ.

Из образложења:

Изреком побијане пресуде окривљени су оглашени кривим због кривичног дела преваре у саизвршилаштву, али се из чињеничног описа

кривичног дела не може са сигурношћу тврдити о ком облику преваре се ради, да ли основном, привилегованом или квалификованом, будући да чињенични опис кривичног дела не садржи динарски новчани износ на основу којег би се неспорно определило о ком облику преваре се ради, тако да је изрека у том делу неразумљива, а уједно су и разлози које првостепени суд у погледу ове одлучне чињенице даје нејасни, будући да се не може са сигурношћу утврдити на основу чега је првостепени суд радње окривљених квалификовао као превару из чл. 208. ст. 3. КЗ, будући да Кривични законик не познаје девизне новчане износе, већ прибављену имовинску корист искључиво опредељује у динарским износима, а у зависности од висине прибављене имовинске користи квалификује се предметно кривично дело, почев од привилегованог па до најтежег облика.

(Пресуда Вишег суда у Чачку К 57/10 од 8. јуна 2011. и решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж 4598/11 од 26. марта 2012.)

КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕШКА КРАЂА ИЗ чл. 204. ст. 1. т. 1. КЗ

Из образложења:

У ситуацији када је окривљени себи прибавио противправну имовинску корист одузимањем туђих покретних ствари на тај начин што је ушао у гаражу, тако што је применом физичке снаге прескочио ограду висине 1,40 m од плетене жице која је имала при врху два реда бодљикаве жице, а којом је био ограђен плац где се налазила гаража, па је дошао до врата гараже која је била откључана, одузео покретне ствари описане у изреци, све укупне вредности 80.000,00 динара и исте присвојио на тај начин што их је пребацио преко ограде и ставио у пртљажник свог возила ..., те је у урачунљивом стању, савлађивањем већих препрека одузео туђе покретне ствари и прибавио себи противправну имовинску корист, па су се у његовим радњама стекла сва битна обележја кривичног дела тешка крађа из чл. 204. ст. 1. т. 1. КЗ, како је то правилно закључио Првостепени суд.

(Пресуда Основног суда у Чачку К 634/11 од 30. децембра 2011. и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж 931/12 од 16. марта 2012.)

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ЗАХТЕВ – чл. 201–203. ЗКП И ЖАЛБА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА

ЖАЛБА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА ИЗЈАВЉЕНА ПРОТИВ ПРЕСУДЕ ПРВОСТЕПЕНОГ СУДА КОЈОМ НИЈЕ ОДЛУЧЕНО О ИМОВИНСКО-ПРАВНОМ ЗАХТЕВУ ЈЕ НЕДОЗВОЉЕНА.

Из образложења:

У конкретном случају, недосуђивањем имовинско-правног захтева у динарској противвредности 100 евра који је истакла оштећена у претходном поступку, не дира се у њено право да у парничном поступку оствари тај захтев.

Расправљање имовинско-правног захтева се врши сходно чл. 201–203. ЗКП на предлог овлашћеног лица, а то је лице које је овлашћено да такав захтев остварује у парничном поступку. То је најчешће оштећено лице или друго лице у смислу правила парничног поступка. Дакле, то лице није јавни тужилац и стога јавни тужилац није овлашћен да у кривичном поступку подноси имовинско-правни захтев нити је овлашћен да тај захтев заступа током кривичног поступка, а самим тим није овлашћен ни да изјављује жалбу у вези са том одлуком.

Стога, пошто јавни тужилац није овлашћен да поднесе имовинско-правни захтев за оштећеног, нити је овлашћен да заступа тај захтев, он није овлашћен ни за изјављивање жалбе у погледу имовинско-правног захтева, па када није ни досуђен, те је жалба у том делу јавног тужиоца недозвољена.

(Пресуда Основног суда у Чачку К 910/10 од 17. марта 2011. и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж 5366/11 од 28. децембра 2011.)

МЕСНА НАДЛЕЖНОСТ ОСНОВНОГ СУДА – чл. 40. ЗПП

Из образложења:

У конкретном случају у току је спор између странака, а с обзиром да је тужена истакла приговор месне ненадлежности суда у Чачку, а да је сходно чл. 40. ЗПП за суђење опште месно надлежан суд на чијем подручју тужени има пребивалиште, то је правилно првостепени суд поступио када је одлучио као у изреци оспореног решења и огласио се месно ненадлежним за поступање у овој правној ствари.

Основано тужилац у жалби указује на одредбу чл. 40. ст. 3. ЗПП која предвиђа да ако тужени поред пребивалишта има и боравиште у неком другом месту, а према околностима може се претпоставити да ће ту дуже време боравити, опште месно надлежан је и суд боравишта туженог, али о томе не пружа никакве доказе, услед чега су његови наводи без значаја за одлуку у овој правној ствари.

(Решење Основног суда у Чачку П 1523/11 од 24. фебруара 2011. и решење Вишег суда у Чачку Гж 877/11 од 16. новембра 2011.)

ПРЕСУЂЕНА СТВАР И ОДБАЧАЈ ТУЖБЕ
– чл. 288. ст. 2. И чл. 333. ст. 2. ЗПП

ЈЕДАН ОД БИТНИХ УСЛОВА ЈЕ И ПОСТОЈАЊЕ ИДЕНТИТЕТА ЧИЊЕНИЧНОГ ОСНОВА У ПРАВНОСНАЖНОЈ ПАРНИЧНОЈ ПРЕСУДИ И ТУЖБЕНОГ ЗАХТЕВА ИЗ ТЕКУЋЕ ПАРНИЦЕ, А ДА БИ СЕ ТУЖБА ОДБАЦИЛА ЗБОГ ПРЕСУЂЕНЕ СТВАРИ.

Из образложења:

Првостепени суд у образложењу наводи да је о тужбеном захтеву тужиоца већ два пута правноснажно пресуђено а у њима је утврђена неважност спорног уговора и то одлазак туженог у пензију дана ... и чињеница да је тужени изградио породичну стамбену зграду и да је цењено да ли конкретан стан има статус службеног стана или не.

Првостепени суд закључује да се у конкретном случају ради о идентитету странака у поступку, идентитету предмета спора и тужбеног захтева да се утврди да је престао да важи уговор о коришћењу стана за службене потребе због чега је тужбу одбацио због правноснажно пресуђене ствари а применом чл. 288. и 333. ЗПП.

У конкретном случају тужилац је поднетом тужбом тражио да се утврди да је престао да важи уговор о коришћењу стана за службене потребе закључен између странака дана ...

Имајући у виду да је правноснажном пресудом тога суда П ... одлучено о тужбеном захтеву тужиоца којим је тражено да се усвоји отказ уговора о закупу истог стана, очигледно је да не постоји идентитет захтева, па стога поменута правноснажна пресуда нема значаја за оцену да ли је ствар правноснажно пресуђена и разлози првостепеног суда у којима се позива на наведену одлуку као одлуку којом је већ одлучено о истој ствари, не могу се прихватити.

(Решење Основног суда у Чачку П 22075/10 од 26. октобра 2011. и решење Вишег суда у Чачку Гж 74/12 од 22. фебруара 2012.)

ЗАКЉУЧЕЊЕ УГОВОРА О ЗАКУПУ – чл. 567. 300
И ОТКАЗ ИСТОГ УГОВОРА – чл. 597. 300

УГОВОР О ЗАКУПУ ЈЕ КОНСЕСУАЛАН А НЕ РЕАЛАН УГОВОР, СХОДНО чл. 567. 300.

Из образложења:

Првостепени суд је оцену изведених доказа утврдио да је између тужиоца као закуподавца и туженог као закупца закључен уговор о закупу две ћумуране дана ..., да је тужени у кратком периоду након потписа

уговора усменом изјавом исти уговор отказао тужиоцу, да туженик није никада ушао у посед закупљених ћумурана, па како тужилац као закуподавац није извршио своју обавезу из чл. 567. ЗОО да закупљену ствар преда закупцу на употребу, то ни туженик као купац није дужан да плати закупнину за ствар коју фактички није ни узео у закуп.

Овакав чињенично-правни закључак првостепеног суда се не може прихватити. Наиме, имајући у виду појаву уговора о закупу предвиђен у чл. 567. ЗОО, исти уговор је консесуалан, а не реалан уговор, па је за настанак овог уговора потребна и довољна сама сагласност воља странака у погледу битних елемената уговора и без истовремене предаје ствари закупцу.

У конкретном случају, између странака је постигнута сагласност воља у погледу битних састојака уговора о закупу, а то су ствар која се даје на употребу и закупнина која се има платити, па такав уговор производи правно дејство без обзира што купац није ушао у посед закупљене ствари, па производи правно дејство све до отказа истога.

(Пресуда Основног суда у Чачку П 22621/10 од 27. октобра 2011. и решење Вишег суда у Чачку Гж 28/12 од 1. фебруара 2012.)

УГОВОР О ЗАКУПУ ВОЗИЛА – чл. 567. ЗОО

КАДА ТУЖИЛАЦ ЗАКЉУЧИ УГОВОР О ЗАКУПУ – ЛИЗИНГУ ВОЗИЛА СА „УНИКРЕДИТ РЕНТ” ДОО ИЗ БЕОГРАДА, А ПОЛИСУ О КАСКО ОСИГУРАЊУ СА ТУЖЕНИКОМ ДДОР „НОВИ САД” ИЗ НОВОГ САДА, НЕ МОЖЕ ПОТРАЖИВАТИ НАКНАДУ ШТЕТЕ НАСТАЛУ НА ЊЕГОВОМ ВОЗИЛУ ОД ТУЖЕНИКА, ЈЕР НИЈЕ ВЛАСНИК ВОЗИЛА.

Из образложења:

Првостепени суд је утврдио да је тужилац као купац – корисник лизинга закључио уговор о закупу бр. ... са „УНИКРЕДИТ РЕНТ” из Београда као закуподавцем и да је предмет закупа путничко возило... Наведено возило је у спорном периоду било каско осигурано према полиси број ... код туженог ДДОР „Нови Сад” из Новог Сада. На основу увида у саобраћајну дозволу првостепени суд је утврдио да је власник предметног возила „Уникредит рент” из Београда, а тужилац тужбом потражује накнаду штете од туженог у висини издатака које је имао за замену и поправку оштећених делова предметног возила.

Имајући у виду утврђено чињенично стање, правилно првостепени суд налази да тужилац није активно легитимисан у овом спору јер није власник предметног возила, нити уговарач каско осигурања са тужеником. Имајући у виду да према полиси каско осигурања тужилац није лице

чија је ствар осигурана, па истом не припада право из осигурања већ та права као осигуранику припадају „Уникредит рент” из Београда па стога тужилац од туженог не може тражити исплату штете, а такву обавезу имао би евентуално према „Уникредит рент” доо из Београда.

(Пресуда Основног суда у Чачку – Судска јединица Г. Милановац П 2711/10 од 16. маја 2011. и пресуда Вишег суда у Чачку Гж 910/11 од 1. фебруара 2012.)

ОДБАЧАЈ ЖАЛБЕ КАО НЕДОЗВОЉЕНЕ – чл. 372. т. 2. ЗКП

КАДА СУД У ПОСТУПКУ ПРИЗНАЊА СТРАНЕ СУДСКЕ ОДЛУКЕ ПОСТАВИ ОСУЂЕНОМ БРАНИОЦА ПО СЛУЖБЕНОЈ ДУЖНОСТИ, А ЖАЛБУ ПРОТИВ ПРЕСУДЕ ПРВОСТЕПЕНОГ СУДА ИЗЈАВИ РАНИЈИ БРАНИЛАЦ ОКРИВЉЕНОГ (ТОКОМ РАНИЈЕГ ПРВОСТЕПЕНОГ И ДРУГОСТЕПЕНОГ ПОСТУПКА У СТРАНОЈ ДРЖАВИ), ТАКВА ЖАЛБА ЈЕ НЕДОЗВОЉЕНА.

Из образложења:

Из списка произилази да је адвокат Т. Д. био бранилац окривљеног пред првостепеним и другостепеним судом у Републици Црној Гори, а да је у поступку признања стране судске одлуке сходно чл. 61. ст. 2. Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима окривљеном постављен бранилац по службеној дужности адвокат Д. О. која је била присутна и седници Већа, па је као овлашћени бранилац имала право изјављивања жалбе против пресуде првостепеног суда.

Како је жалбу на наведену пресуду Вишег суда у Чачку изјавио бранилац окривљеног који га је заступао пред страним судом и чија су овлашћења престала даном правноснажности пресуде, а у поступку признања стране судске одлуке првостепени суд је поступио у складу са цитираним законом и поставио браниоца по службеној дужности, па је у свему правилан закључак првостепеног суда да ранији бранилац није овлашћен за подношење жалбе у име окривљеног без достављања посебног пуномоћја уз жалбу.

(Решење Вишег суда у Чачку Кв 111/11 од 22. јуна 2011. и решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж 1157/11 од 26. јула 2011.)

Приредио
Драган У. Калаба,
заменик вишег јавног тужиоца у Чачку

Prof. dr *Momčilo Grubač*

POVODOM SMRTI dr KATJE VODOPIVEC

Krajem avgusta o. g. u 96. godini života umrla je služna profesorica ljubljanskog Pravnog fakulteta – dr Katja Vodopivec. Punih četrdeset godina aktivno se bavila pedagoškim, naučnim i istraživačkim radom u oblasti kriminologije. Gotovo sve do smrti bila je aktivna, istražujući aktualne kriminološke teme i objavljujući radove iz te oblasti. Imala je veliki broj učenika, saradnika i ličnih prijatelja u zemlji i inostranstvu. Bila je pionir slovenačke i jugoslovenske posleratne kriminologije, jedna od slovenačkih naučnica koja je prodrla i u svet i u tom svetu uživala izuzetan i nesporan ugled. O tome svedoči njena dugogodišnja aktivnost u organima Međunarodnog udruženja za kriminologiju i u naučnom odboru tog Udruženja. Bila je i članica Komisije za dodelu međunarodnih nagrada za istraživanja u kriminologiji, članica Uredi-vačkog odbora časopisa *International Journal of Criminology and Penology*, članica direktorskog veća Međunarodnog instituta za kliničku kriminologiju i članica Konferencije direktora kriminoloških instituta pri Savetu Evrope. Sve ovo govori o njenoj uključenosti u evropske i svetske kriminološke i krivično-pravne tokove još od kraja pedesetih godina prošlog veka.

Profesorica Katja Vodopivec je rođena 8. marta 1917. godine u Ljubljani. Posle maturiranja, od jeseni 1936. godine studirala je na Pravnom fakultetu u Ljubljani, gde je i diplomirala. Završila je jednogodišnje doktorske studije iz krivičnih i kriminoloških nauka. Nakon što je uspešno odbranila doktorsku disertaciju pod naslovom „Statistička metoda u kriminologiji”, pod mentorstvom prof. dr. Aleksandra Maklecova, 1943. godine promovisana je za doktoricu pravnih nauka.

Dok je studirala na Pravnom fakultetu sudelovala je u tada naprednom Slovenačkom klubu, a neko vreme bila je i njegova sekretarica. Tokom 1941. godine se pridružila *Osvobodilnoj fronti* i do oslobođenja delovala u ilegali kao aktivistkinja. Nakon rata je radila u oblastima socijalnih službi i statistike. U oktobru mesecu 1954. godine imenovana je za prvu naučnu saradnicu u tek osnovanom Institutu za kriminologiju na Pravnom fakultetu u Ljubljani. Do penzionisanja profesora Munde i smrti profesora Lučovnika, koji su bili na čelu Instituta, bila je neformalni vođa Instituta i njegov inspirator. Od 1961. do 1972. godine bila je upravnica Instituta, a kasnije, sve do odlaska u penziju, predsednica njegovog Naučnog veća. Za redovnu profesoricu na Pravnom fakultetu u Ljubljani na predmetu Kriminologija izabrana je 1971. godine. Dugi niz godina bila je šefica Katedre za krivičnopravne nauke ljubljanskog Pravnog fakulteta.

Povodom sedamdesete godišnjice njenog života i rada prof. dr Ljubo Bavcon je u Zborniku naučnih radova Pravnog fakulteta u Ljubljani objavio celovit pregled njene gotovo četrdeset godina duge naučne, istraživačke i pedagoške aktivnosti. On je u tom radu napisao da je, usled njene lične skromnosti, tek tada dobio potpunu sliku o njenom bogatom radu, posebnom i za nju karakterističnom odnosu prema svetu, razvojnim etapama njenog naučnog sazrevanja, vodećim idejama njenih teorijskih i istraživačkih radova i kvalitetu tih radova, čiji je spisak tada imao više od dvestotine bibliografskih jedinica, istraživačkih elaborata, knjiga, monografija, rasprava, članaka i drugih napisa. Toj obimnoj bibliografiji treba pridružiti još i oko pedesetak publikacija koje je objavila nakon odlaska u penziju.

Pod rukovodstvom profesorice Katje Vodopivec šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka bili su okončani brojni istraživački projekti u Institutu za kriminologiju, u kojima je profesorica Vodopivec bila autor ideja i voditelj istraživanja, ili koautor, mentor, savetnik ili recenzent. Kvalitet istraživačkih projekata koje je provodila sama ili zajedno sa svojim saradnicima omogućio je razvoj toga Instituta, koji je brzo stekao ugled u zemlji i inostranstvu. Razvoj tog Instituta doprineo je nastanku tzv. „ljubljske kriminološke škole” visoko uvažavane u zemlji i inostranstvu.

Profesorica Katja Vodopivec i njeni saradnici obeležili su kriminalnu politiku i penologiju u drugoj polovini prošlog veka. Oni su doprineli da jugoslovenska i posebno slovenačka kriminalna politika, barem povremeno, budu manje represivne, a više humane, i da barem u načelu prihvate ideju da je represija poslednje sredstvo za sprečavanje kriminaliteta. Istraživanja i ideje profesorice Katje Vodopivec su u šezdesetim godinama prošlog veka imale presudni uticaj i na praksu izvršenja krivičnih sankcija. Ideje o ljudskom dostojanstvu, resocijalizaciji, uvođenju stručnih službi u penitensijarne ustanove i sl. imale su

veliki uticaj u Sloveniji. Istraživački eksperiment u Vaspitnom zavodu u Logatcu, publikacija koja je o tome objavljena u renomiranoj izdavačkoj kući u Sjedinjenim Američkim Državama na engleskom jeziku, i niz drugih istraživanja omogućili su razvoj savremenih vaspitnih metoda u zavodima za maloletnike i postepeno napuštanje tradicionalnih metodoloških pristupa u toj oblasti. Prof. Vodopivec je bila i saosnivač Više škole za socijalne radnike u Ljubljani, koja je bila jedina škola te vrste u tadašnjim evropskim socijalističkim zemljama, i na toj školi je dugo predavala Metodiku socijalnog rada.

Na kraju, navešću reči prof. Lj. Bavcona napisane u napred pomenutom radu davne 1987. godine, koje dobro ističu neke od ličnih osobina profesorice Katje Vodopivec, a koje su presudno uticale na kvalitet i trajnost njenog naučnog dela: „Profesorica Vodopivec je neumorno znatiželjan duh”, kaže prof. Bavcon, „koji pokušava razumeti i objasniti stvarne pojave u čoveku i društvu, a ne moralisati. Zato ona ne voli predrasude, generalizacije i apodiktične tvrdnje. Kao istraživač kritički i skeptički sumnja u sve, i to je razlog zašto je tako kreativna i društveno angažovana.”

СА СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА

одржане 05. 10. 2012. године

1. МИДОРОВИЋ СЛОБОДА (ЈМБГ:1412986845011), дипломирани правник, рођена 14. 12. 1986. године УПИСУЈЕ СЕ 05. 10. 2012. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Железничка 17/II, стан 9.

2. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника МИДОРОВИЋ СЛОБОДА, адвокатски приправник код Мидоровић Вукице, адвоката у Кикинди, са даном 04. 10. 2012. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

3. МАРТИНОВИЋ НЕДЕЉКО (ЈМБГ:0405947860070), дипломирани правник, рођен 04. 05. 1947. године УПИСУЈЕ СЕ 05. 10. 2012. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Панчеву, Војводе Живојина Мишића 8.

4. ПЕТРОВИЋ НЕБОЈША (ЈМБГ:2903972800055), дипломирани правник, рођен 29. 03. 1972. године УПИСУЈЕ СЕ 05. 10. 2012. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Алексе Шантића 24.

5. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ТОПИЋ МАРКО, рођен 09. 08. 1986. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Топић Горана, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

6. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду КАДОВИЋ МИРКО, рођен 09. 12. 1987. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Татић Бранка, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

7. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду СРЕТИЋ ДАРКО, рођен 14. 04. 1986. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Кљајић мр Дејана, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

8. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду АЛЕКСИЋ ГОЈКО, рођен 23. 06. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Корица Марине, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

9. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЈАЊЕВИЋ МАРКО, рођен 01. 06. 1987. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Ракић Домазетовић Мирне, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

10. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЖИВКОВИЋ ГВОЗДЕН, рођен 23. 07. 1979. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Зубић Југа, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

11. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду СИМАНИЋ ОЛЕГ, рођен 03. 02. 1987. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Пушара Милана, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

12. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЖУГИЋ СОЊА, рођена 03. 08. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Загорчић Предрага, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

13. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МИШЧЕВИЋ ИВА, рођена 11. 10. 1987. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Бељански Владимира, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

14. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду СТОШИЋ БОЈАНА, рођена 26. 04. 1984. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Раденковић Миодрaга, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

15. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ВИЛОТИЋ ЈЕЛЕНА, рођена 05. 01. 1981. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Крстић Драгане, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

16. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МОЛДВАИ ИЗАБЕЛА, рођена 20. 12. 1973. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Корица Марине, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

17. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ПАЋИ МАРИЈА, рођена 07. 06. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Селаковић Светлане, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

18. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ВЕСИЋ МАЛИНА, рођена 02. 09. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Корица Марине, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

19. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду БАРИШИЋ МАРИЈА, рођена 24. 04. 1986. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Микеш Драгана, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

20. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ПОПОВИЋ САЊА, рођена 17. 09. 1976. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Мићашевић Ковачевић Биљане, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

21. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ВУЈОВИЋ ЉИЉАНА, рођена 20. 05. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Козомара Милане, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

22. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МАТКОВИЋ НАДА, рођена 01. 10. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Алексић др Немање, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

23. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЛУКИЋ САНДРА, рођена 09. 08. 1987. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Алексић др Немање, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

24. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЈАЊИЋ МАРА, рођена 28. 05. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Ковачевић Александра, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

25. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду БОЖИЋ ДРАГАНА, рођена 02. 04. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Ковачевић Александра, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

26. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду БЛАГОЈЕВИЋ СЊЕЖАНА, рођена 24. 11. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Јовичић Ранка, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

27. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ПЕШУТ МАЈА, рођена 18. 03. 1983. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Етински Вељка, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

28. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ГОСТОЈИЋ ПАЈОВИЋ ЈЕЛЕНА, рођена 17. 05. 1987. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Бељански Владимира, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

29. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЦИГАНОВИЋ ЈОВАНА, рођена 27. 11. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Паић Зорана, адвоката у Темерину, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

30. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЖИВКОВИЋ МИЛИЦА, рођена 03. 02. 1989. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Субаков Милоша, адвоката у Бечеју, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

31. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЈОВАНОВИЋ ИВАНА, рођена 07. 09. 1977. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Миросављевић Стојановић Светлане, адвоката у Белој Цркви, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

32. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МИХАЈЛОВ ДАНИЈЕЛА, рођена 05. 09. 1971. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Комлушки Нинослава, адвоката у Зрењанину, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

33. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЧУПИЋ ВАЊА, рођена 12. 10. 1989. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Чупић Маљковић Сање, адвоката у Сремској Митровици, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

34. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МИХАЉЕВИЋ СРЂАН, рођен 25. 12. 1984. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Станић Дејана, адвоката у Старој Пазови, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

35. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду КОВАЧЕВИЋ ЈЕЛЕНА, рођена 11. 02. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Ковачевић Јљубинка, адвоката у Старој Пазови, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

36. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЋЕРАН НЕНАД, рођен 16. 08. 1987. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Стокић Милоша, адвоката у Руми, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

37. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ПЕТРОВИЋ ЗУЗАНА, рођена 18. 05. 1986. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Матејић Живојина, адвоката у Ковачици, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

38. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МОРМЕР ТАМАРА, рођена 08. 05. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Бјелобрк Гордане, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

39. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду АЛАКЕР АДЕЛ, рођена 23. 04. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Рацић Дражена, адвоката у Суботици, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

40. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ВАСИЉЕВИЋ ГЛИГОР, рођен 13. 12. 1984. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Васиљевић Милана, адвоката у Кули, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

41. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду БОЈИЋ ВАЊА, рођен 18. 10. 1987. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Беднарик Снежане, адвоката у Новом Саду, дана 05. 10. 2012. године, у трајању од две године.

42. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине ГРГИЋ МИЛИЦА, адвокат у Врднику са даном 23. 09. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Челић Тајјана, адвокат у Руми, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Гргић Милице.

43. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине ВУЈИЧИЋ МАРИЋ ВЕРА, адвокат у Новом Саду са даном 23. 09. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Мимоилази се постављање преузиматеља адвокатске канцеларије Вујичић Марић Вере, с обзиром да је подносилац захтева обавестила да су странке преузеле све предмете.

44. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине ИВАНИЋ М. ЖЕЉКО, адвокат у Новом Саду са даном 30. 09. 2012. године, ради пресељења адвокатске канцеларије на територију Адвокатске коморе Београда.

45. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине МИКЕ ЕСТЕР, адвокат у Новом Саду са даном 28. 05. 2012. године, услед смрти.

– Шоти Феђа, адвокат у Новом Саду, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Мике Естер.

46. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине МАРТИЋ МАРИЈА, адвокат у Панчеву са даном 01. 09. 2012. године, на лични захтев.

– Басарић Предраг, адвокат у Панчеву, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Мартић Марије.

47. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине БУЛОВИЋ МИЛАН, адвокат у Сомбору са даном 11. 06. 2012. године, због утврђеног потпуног губитка радне способности.

– Гвојић Жељко, адвокат у Сомбору, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Буловић Милана.

48. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине ЈОВАНОВИЋ БОГДАН, адвокат у Сомбору са даном 26. 09. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Задржава чланство у Посмртном фонду Адвокатске коморе Војводине.

– Кнези Антун, адвокат у Сомбору, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Јовановић Богдана.

49. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине ВРЕКИЋ др ДУШАН, адвокат у Инђији са даном 26. 09. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Барањ Влада, адвокат у Инђији, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Врекић др Душана.

50. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине ЂУРИШИЋ ДРАГОМИР, адвокат у Белој Цркви са даном 30. 09. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Шинжар Миодраг, адвокат у Белој Цркви, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Ђуришић Драгомира.

51. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине СВИЛОКОС ВЛАДИСЛАВА, адвокат у Сремској Митровици са даном 30. 09. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Пупавац Борислав, адвокат у Сремској Митровици, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Свилокос Владиславе.

52. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине МАРЈАНОВИЋ МИОДРАГ, адвокат у Сомбору са даном 23. 09. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Илић Јозо, адвокат у Светозару Милетићу, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Марјановић Миодрага.

53. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине МЕДАКОВИЋ мр НИКОЛА, адвокат у Вршцу са даном 17. 10. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Стојаковић Александар, адвокат у Вршцу, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Медаковић мр Николе.

54. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине МАХОВАЦ ЂОРЂЕ, адвокат у Сремској Митровици са даном 11. 10. 2012. године, на лични захтев.

– Јовановић Владимир, адвокат у Сремској Митровици, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Маховац Ђорђа.

55. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине ШВАГЕР АТИЛА, адвокат у Апатину са даном 23. 09. 2012. године, због заснивања радног односа.

– Кораћ Јово, адвокат у Апатину, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Швагер Атиле.

56. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине НИКОЛИЋ ЈЕЛЕНА, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Микеш Драгана, адвоката у Новом Саду, са даном 31. 08. 2012. године.

57. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине ПЕРКОВСКИ КЕЛЕУВА АЛЕКСАНДРА, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Беднарик Снежане, адвоката у Новом Саду, са даном 10. 09. 2012. године.

58. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине АЋИМОВИЋ САНДРА, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Татић Бранка, адвоката у Новом Саду, са даном 31. 08. 2012. године.

59. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине ДРОБАЦ МАРКО, адвокатски приправник у Оџацима, на адвокатско-приправничкој вежби код Пешић Милана, адвоката у Оџацима, са даном 31. 07. 2012. године.

60. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине КРНАЈСКИ ЛАЗАРЕВ ЈОВАНА, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Шијан Николе, адвоката у Новом Саду, са даном 25. 09. 2012. године.

61. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине НИКОЛИЋ ИГОР, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Гуцуња Милана, адвоката у Новом Саду, са даном 23. 09. 2012. године.

62. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да ВУЧЕВИЋ МИЛОШУ, адвокату у Новом Саду привремено престаје право на бављење адвокатуром због избора за градоначелника Града Новог Сада, почев од 12. 09. 2012. године, док траје ова функција.

– Кнежевић Снежана, адвокат у Новом Саду, одређује се за привременог заменика.

63. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да ИВАНИШЕВИЋ ТАМАРИ, адвокату у Бечеју привремено престаје право на бављење адвокатуром због избора за заменика председника општине Бечеј, почев од 16. 07. 2012. године, док траје ова функција.

– Мандић Ивана, адвокат у Бечеју, одређује се за привременог заменика.

64. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да ЂУРИЋ МИЛАНУ, адвокату у Новом Саду привремено престаје право на бављење адвокатуром због избора за члана Градског већа за управу и прописе Града Новог Сада, почев од 12. 09. 2012. године, док траје ова функција.

– Капун Драган, адвокат у Новом Саду, одређује се за привременог заменика.

65. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да МАРКОВ ПАВЛУ, адвокату у Кикинди, привремено престаје право на бављење адвокатуром због избора за народног посланика у Скупштини Републике Србије, почев од 02. 08. 2012. године, док траје посланички мандат.

– Сивчев Бранислав, адвокат у Кикинди, одређује се за привременог заменика.

66. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да МАНАСТИРАЦ МАРИЈАНИ, адвокату у Новом Саду, привремено престаје право на бављење адвокатуром због породилског одсуства и одсуства ради неге детета, од 20. 09. 2012. до 19. 09. 2013. године.

– Мојсејев Тамара, адвокат у Новом Саду, одређује се за привременог заменика.

67. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да ЗДРАВКОВИЋ ЖЕЉКИ, адвокату у Новом Саду, привремено престаје право на бављење адвокатуром због трудничког боловања, почев од 25. 09. 2012. године.

– Антић Живка, адвокат у Новом Саду, одређује се за привременог заменика.

68. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ПЕТКОВИЋ ЛЕПОСАВА, адвокат у Бачкој Паланци, наставила са радом дана 31. 08. 2012. године, након што јој је привремено било престало право на бављење адвокатуром због боловања.

– Вукоњански Ковач Благоје, адвокат у Бачкој Паланци, разрешава се дужности привременог заменика.

69. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ПРОКИЋ МИРЈАНА, адвокат у Сремској Митровици, наставила са радом дана 16. 09. 2012. године, након што јој је привремено било престало право на бављење адвокатуром због породилског одсуства и одсуства ради неге детета.

– Цундра Зорица, адвокат у Сремској Митровици, разрешава се дужности привременог заменика.

70. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је НИКОЛИЋ СВЕТЛАНА, адвокату у Новом Саду, наставила са радом дана 20. 09. 2012. године, након што јој је привремено било престало право на бављење адвокатуром због породилског одсуства.

– Бабић Николина, адвокат у Новом Саду, разрешава се дужности привременог заменика.

71. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је Суботин Сташа, адвокат у Новом Саду, променила презиме, које сада гласи Суботин Шипоски.

72. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је РАДУЛОВИЋ ЉУБИЦА, адвокатски приправник у Новом Саду, прекинула адвокатско-приправничку вежбу код Кљајић мр Дејана, адвоката у Новом Саду дана 18. 09. 2012. године, те да исту наставља код Вигњевић Данице, адвоката у Футогу дана 19. 09. 2012. године.

73. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је МАЈКИЋ АЛЕКСАНДРА, адвокатски приправник у Кикинди, прекинула адвокатско-приправничку вежбу код Марков Павла, адвоката у Кикинди дана 31. 07. 2012. године, те да исту наставља код Сивчев Бранислава, адвоката у Кикинди дана 01. 08. 2012. године.

74. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да се Смиљанић Гордана, адвокат у Алибунару разрешава дужности привременог заменика адвокатске канцеларије Журжован Марћела, адвоката у Алибунару.

– Кондан Еуђен, адвокат у Алибунару, одређује се за привременог заменика адвокатске канцеларије Журжован Марћела, адвоката у Алибунару.

75. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је Шокић Душанка, адвокат у Новом Саду, променила презиме, које сада гласи Шокић Стаменковић.

76. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је Лошић Наталија, адвокат у Новом Саду, променила презиме, које сада гласи Самарџић.

77. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ВЕБЕР КАРОЉ, адвокат у Бачкој Тополи, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Стару Моравицу, Парк 2, почев од 01. 09. 2012. године.

78. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ВОЈВОДИЋ МИЛАН, адвокат у Старој Пазови, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Нову Пазову, Марка Орешковића 4, почев од 03. 09. 2012. године.

79. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ВЕЛИКИНАЦ ГОРДАНА, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Радничка 47/9, почев од 07. 09. 2012. године.

80. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је КОЛАРИЋ НЕМАЊА, адвокат у Инђији, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Војводе Степе 2а, почев од 01. 09. 2012. године.

81. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је МАРКОВИЋ ПРЕДРАГ, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Димитрија Туцовића 2а/1, стан 6, почев од 20. 09. 2012. године.

82. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ПРСТОЈЕВИЋ ГОРАН, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Булевар Слободана Јовановића 29, почев од 20. 09. 2012. године.

83. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ЛАТИНОВИЋ ЈОВАНА, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Железничка 36, почев од 25. 09. 2012. године.

84. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је РАДАНОВИЋ АНИКО, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Максима Горког 43/1, почев од 25. 09. 2012. године.

85. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је СТАНИЋ НОВАК, адвокат у Панчеву, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Жарка Зрењанина 9, почев од 01. 10. 2012. године.

86. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је НИКОЛИЋ МАРКО, адвокат у Панчеву, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Жарка Зрењанина 9, почев од 01. 10. 2012. године.

87. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је МИХАЈЛОВИЋ МИРЈАНА, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Цара Душана 15, почев од 01. 10. 2012. године.

Управни одбор

Уређивачки одбор *Гласника* моли сараднике да текстове за објављивање достављају уз уважавање следећих сугестија:

- примерак рада доставити одштампан и потписан;
- по могућности, доставити рад и електронском поштом (*panonija@eunet.rs*) или на дискети;
- фусноте писати у дну одговарајуће странице;
- у библиографским подацима за књиге уз уобичајене податке обавезно навести и издавача;
- уз чланке доставити резиме и кључне речи;
- пожељно је доставити и превод резимеа на енглески, немачки или француски језик.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Излази 12 пута годишње
у месечним свескама.

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 10.000,00 дин.,
за иностранство 110 евра.
(Текући рачун број 340-1482-43 са назнаком „за Гласник“)

Овај број је закључен 4. октобра 2012. године.

Тираж: 2.000 примерака

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01
од 11. априла 1991. године на ову публикацију плаћа се
основни порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: *Тајјана Божић*, Нови Сад

Штампа: OFFSET PRINT, Нови Сад
2012.